

**Akademie Múzických Umění v Praze
Fakulta filmová a televizní**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha, 2016

Tereza Reichová

Akademie Múzických Umění v Praze
Fakulta filmová a televizní

Filmové, televizní a fotografické umění a nová média

Dokumentární tvorba

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Hledání podoby
Filmového družstva, verze 2.0

Tereza Reichová

Vedoucí práce: PhDr. MgA. Jakub Felcman
Oponent práce: Mgr. Petr Kubica
Datum obhajoby: 4. 10. 2016
Přidělovaný akademický titul: MgA.
Praha, 2016

**Academy of Performing Arts in Prague
Film And Tv Faculty**

Film, television and still photography arts and new media

Documentary filmmaking

DIPLOMA THESIS

Film Cooperative, Version 2.0:
Searching for the form

Tereza Reichová

Thesis supervisor: PhDr. MgA. Jakub Felcman
Thesis oponent: Mgr. Petr Kubica
Date of thesis exam: 4. 10. 2016
Academic degree: MgA.
Prague, 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma

Hledání podoby *Filmového družstva, verze 2.0*

vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Praze, dne

podpis diplomantky

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Abstrakt

Tato diplomová práce s honosným pracovním názvem *Filmové družstvo, verze 2.0* je výstupem mých dva roky trvajících rešerší vedených za účelem založení družstevního subjektu. Vycházím z obecně kladného vnímání současného družstevnictví ve světě, ale svůj výzkum aplikuji na specifickou situaci v České republice. Ta má za sebou sice barvitou družstevnickou historii během období tzv. první republiky, ale současný přístup k družstevnickému modelu je celkově negativní, především kvůli neblahé roli kolektivizace v druhé polovině dvacátého století.

Právě z tohoto důvodu se zaměřuji na české případy, historické i současné. Historie filmového družstevnictví u nás ale zatím neexistuje, byli bychom jejími průkopníky a tak ve své práci hledám modely minulé i současné z jiných odvětví, které by pro to filmové mohly být podnětné. Svou práci končím inspirací z alternativních modelů uvažování nad světem, kde finance nejsou hnacím modelem, ale pomocníkem k lepšímu světu.

Abstract

This thesis with the sumptuous working title *Film Cooperative, Version 2.0* is the result of my two-year background research for the purpose of establishing a cooperative entity. I proceed from the generally positive perception of present cooperativism abroad but I apply my research on the specific situation in the Czech Republic. Although it is marked by a rich cooperative history during the so called "First Republic," the current approach to the cooperativist model is rather negative particularly due to the adverse role that collectivization played in the second half of the 20th century.

Therefore I focus on cases from the Czech context, both from the past and present. Since film cooperativism has not yet taken roots in our country, we would be its pioneers. In my work I therefore look for past and present models from other sectors that could help stimulate it. I conclude my thesis by inspiration from alternative models of thinking about the world where finance is not the driving model but a carrier into a better world.

Obsah:

1. Záměr – proč téma filmového družstva a jaké mám důvody k této práci	17
1. 1. Manifest	17
1. 2. Zkušenosti k ne/opakování	17
2. Principy družstevnictví a nutnost autentické potřeby	21
2. 1. Autentické družstevnictví	21
2. 2. Praktický problém obecného vnímání družstevnictví v České republice	23
3. Zmizelá paměť – historie družstevnictví u nás	27
3. 1. Základní kameny	28
3. 2. Nutnost přežít: hybný mechanismus	30
3. 3. Inspirace: Kulturní družstva	32
3. 3. 1. Artěl – kultivace prostředí	33
3. 3. 2. Nakladatelství Družstevní práce – propracovaný systém	35
3. 3. 3. Jediné filmové družstvo a snaha o proměnu prvorepublikového filmu	37
3. 3. 3. 1. Filmový průmysl a avantgarda za první republiky	37
3. 3. 3. 2. Marijka nevěrnice a její filmové družstvo	38
3. 3. 3. 3. Pokrokové vize Vladislava Vančury	40
4. Inspirace současným družstevnictvím	43
4. 1. Nemožnost inspirace současným filmovým družstevnictvím ve světě	43
4. 2. Inspirace fungujícími družstvy a jejich modely v ČR	43
4. 2. 1. Autonapůl, carsharingové družstvo – firma s vyšším smyslem	43
4. 2. 2. Kavárna jako prostředek – dvě inspirace	44
4. 2. 3. Družstvo fanoušků Bohemians – fotbal sobě	46
4. 2. 4. Kulturní noviny, mediální a vydavatelské družstvo – nezávislost bez peněz	46
5. Nápomocné nástroje ke změně a srovnání s cíli <i>Filmového družstva, verze 2.0</i>	51
5. 1. Inspirace LET systémem	51
5. 2. Inspirace sdíleným prostorem	52
5. 3. Inspirace úvahou nepodmíněného základního příjmu	54
6. Závěr	57

1. Záměr – proč téma filmového družstva a jaké mám důvody k této práci

¹ RYCHLÍKOVÁ, Apolena. Katedra dokumentární tvorby [online]. In: . [cit. 2016–08–23]. Dostupné z: <http://kdt.famu.cz/author/apolena-rychlikova/>

1.1. Manifest

Apolena Rychlíková, má spolužačka a kamarádka, má na svém profilu katedry dokumentární tvorby v posledních dvou bodech napsáno: „*Má dceru René. Touží mít filmové družstvo.*“¹ Já mám dceru Žofii a toužím po tomtéž.

Není to tím, že by na katedře dokumentární tvorby měli snahu motivovat studenty k zakládání firem, profesních organizací a družstev. Je to tím, že s Apolenou sdílíme stejné hodnoty a dostaly jsme se obě do fáze, kdy je třeba něco udělat se současným nastavením naší profese, nebo nebudeme žít takové životy, jaké chceme.

Takto to zní sobecky, ale co tedy chceme? Chceme točit filmy s významem, nečekat na to, zda je posvětí Státní fond kinematografie či Česká televize, ani se nám nechce se vtírat jiným produkcím. Chceme pomáhat točit filmy našim kamarádům a známým, kteří jsou „outsidery“ a jejich filmy si jen tak žádná produkční společnost pod křídla nevezme. Nechceme dělat zbytečné kšefty a nepřejeme si ani to, aby to museli dělat naši kamarádi a kolegové různých jiných profesí. A chceme inspirovat ostatní příslušníky kreativních profesí, aby se nesmiřovali s nutností takhle žít.

Filmové družstvo, verze 2.0 (můj pracovní název pro naši vizi) ještě nevzniklo a třeba ani nevznikne. Tato práce si klade za cíl prozkoumat historii, možnosti a cizí vize, tak aby byla užitečná pro nás i pro další lidi, kteří by někdy dospěli do stejného bodu uvažování, v jakém jsme teď my s Apolenou.

1.2. Zkušenosti k ne/opakování

Mám tři zážitky, které jsou rozprostřeny do doby mého studia na FAMU a každý z nich představuje část skládačky objasňující, proč je mou vidinou filmové družstvo.

Poslední z nich je práce na mém absolventském filmu. Čtyři roky života, ve kterém jsem se plácala mezi snahou „sehnat peníze na provoz domácnosti“ a mezi nutností točit film, kde mi chyběly peníze na vykonávání mé profese. Trvalo mi dlouho, než mi došlo, v čem je zakopaný pes. Jsem zvyklá dělat věci zadarmo, dělala jsem je tak až donedávna docela často a ráda a mohu s čistým svědomím říci, že se stejnou poctivostí jako práci za peníze. Ale tady to najednou nešlo. Film vyžadoval daleko víc času, než kolik jsem mu byla schopna dát v situaci, kdy mám také rodinu. Vyhradovala jsem si pro film volné dny, ale nakonec jsem i tento čas

kombinovala s různými „menšími filmy za peníze“ a mozek a srdce neměly energii a čas věnovat se absolventskému filmu naplno.

Na filmu jsem opravdu začala dělat, když jsem si půjčila finance a na půl roku si dala „plat“ deset tisíc korun měsíčně. Dlouho jsem přemýšlela o tom, jak je možné, že mě pravidelný příjem tolik ovlivnil, a přišla jsem na to, že tady jde prostě a jednoduše o lidskou důstojnost.

Neustále jsem podvědomě nadřazovala potřeby rodiny (tedy shánění peněz na základní složenky a dělení času mezi rodinu a výdělečnou filmařinu) jako důležitější než radostnou práci na absolventském filmu a začala mít pocit, že mé studium už je spíše přežitek, který si nemohu dovolit. Ve chvíli, kdy jsem si vyplatila první „výplatu“, se můj vztah k času pro film změnil. Neodcházela jsem domů dřív (už mi nebylo hloupé sedět u filmu, když chlap přišel unavený z práce a s dcerou čekali na můj návrat), v kalendáři jsem si najednou stejně velkým písmem psala dny pro film jako pro práci (už se tam neobjevily dvě položky na den) a celkově jsem začala chodit vzpřímeněji.

Už vím, že kdyby existoval systém, ve kterém bych měla základní nepodmíněný příjem, točila bych o sto šest. Náš současný systém ho nenabízí, ale kdybychom uměli vytvořit systém v systému, kde by celý náš široký tvůrčí kolektiv, který je zvyklý si navzájem pomáhat a pro který jsou peníze prostředkem, nikoli cílem, měl takový základní příjem, žili bychom krásné filmařské i rodinné životy.

Druhým zážitkem je má zkušenost s nestandardní filmovou produkcí. Když jsem připravovala bakalářský film v Baskicku, jeden z místních kamarádů mne seznámil s producentskou skupinou *Eguzki Bideoak*. Ač vycházeli z družstevnických principů a říkali si družstvo, oficiálně se nazývali „nezávislý projekt“ a neměli strukturu zachycenou v legislativě.

Představila jsem jim tenkrát svou vizi filmu, skupina si odhlasovala, že ač to není pro ně zcela bezpečné, pomohou nám, a opravdu nám poskytovali bezvýhradnou pomoc během celého měsíčního natáčení. Kromě zapůjčení dodávky a poskytnutí průvodcovství se rozhodli náš film přeložit bez nároku na honorář do baskičtiny a francouzštiny, DVD vydali a distribuovali po Španělsku a Francii.

DVD se prodávala po barech a festivalech. Peníze, které naši přátelé do našeho filmu nalili, získali rychle zpět, protože nikdo si nedovolil film stahovat či „ripovat“. Místní komunita byla zvyklá DVD odkupovat, protože věděli, že tak podpoří výrobu dalších filmů. Producentská značka *Eguzki Bideoak* byla známá v dokumentaristických kruzích po celé Evropě a peníze na distribuci jim nechyběly.

Po několika letech jsem se setkala s jednou z hlavních postav „*družstva*“. Odešel a jen pro *Eguzki* externě překládal. Ptala jsem se proč. Argumentem byla rozrůstající se rodina. *Eguzki bideoak* nezvládli připravit fungování jejich skupiny tak, aby každý z lidí dostal alespoň základní pravidelnou finanční podporu, a tak ti, pro které se finance staly nutností, již nebyli schopni pokračovat.

Třetím a vlastně prvním silným družstevnickým zážitkem byla má návštěva Bolívie v roce 2007. Před nastoupením na FAMU jsem zde čtvrt roku strávila v družstvu El Ceibo produkujícím kakao a natočila i film, který se týkal hlavně principů Fair trade a podstaty družstevnictví. Vidět, co pro místní lidi znamenalo sdružování se do družstev, pro mě bylo nezapomenutelnou zkušeností. Družstva vznikla jako odpor proti vykořisťování, když se v nich lidé spojili, vedlo to nejen k vlastnímu rozhodování skupiny (co člen to hlas), ale i k logickému právu žen na hlasování (v machistické Bolívii nevídaná věc) a hlavně k tomu, že ten obří kolos měli všichni družstevníci rádi, protože jej vzali za svůj.

Jeden ze zakladatelů družstva, *don Esteban Tenorrio*, tenkrát hrdě prohlásil: *“Družstvo jsme pojmenovali El Ceibo po stromu, který je nesmrtelný. Když ho porazíte, okamžitě všechny větévky zakoření a vyroste hromada dalších stromů. I když umře“*.²

Tyto tři zkušenosti zformovaly mé přesvědčení, že musíme hledat nové nevyzkoušené cesty. České filmové družstevnictví nemá žádnou historii, v zahraničí různá filmová družstva fungují jen díky odlišným legislativám, neaplikovatelným (snad zatím) na naše prostředí, a často i díky velkým dotacím. Proto je třeba řídit se vlastním rozumem a hledat inspiraci jinde než u filmařů.

² Do vlastních rukou [dokumentární film]. Režie Tereza REICHOVÁ, Česko, 2008. V digitalizované podobě dostupný prostřednictvím VOD platformy Dafilms z: <http://dafilms.com/film/7192-do-vlastnich-rukou/>

2. Principy družstevnictví a nutnost autentické potřeby

Když mám popsat důvody společné touhy mít družstvo a ne s. r. o. či se prostě jen nechat zaměstnávat, vyjdu z představy o družstvu jako o něčem, co nepřinese užitek jen nám samotným, ale i našemu okolí. Jak tomu přímému (tedy našim kamarádům a spolupracovníkům), tak kulturní obci celkově, neboť ji posune zas o kus dál a bude ji kultivovat. Nechceme být nezisková organizace ani spolek, i když to tak třeba nakonec skončí, protože taková forma by nemohla s družstvem, tedy naší vizí, koexistovat.

Film je spjat s penězi, naše životy a potřeby také, ale chtěli bychom, aby „peníze byly sluhou a ne pánem“. Vydělávat jen pro peníze, věnovat to nejdůležitější, co máme, tedy čas, něčemu, co nás nenaplnuje, abychom mohli ve „volném čase“ točit či pomáhat vyrábět ostatním filmy, které budou právě tímto nedostatkem času trpět, nám přijde jako přežitek. Proto je v dnešní situaci forma družstva pro naši vizi nejlogičtější cestou.

Družstevnictví sebou nese spojení ziskovosti a solidarity, a přináší tak do podnikání hodnotu, která v něm obyčejně roli nemá. To, co cítíme my, je dnes jedním z nejběžnějších podnětů ke vzniku družstev s kulturním a sociálním přesahem. Tato družstva totiž vznikají díky snaze posílit danou komunitu a vytvořit ochranný štít proti vlivu korporací či dalším vlivům, které danou skupinu ohrožují. Jde zde o užitek a nikoli zisk, i když prostředkem pro dosažení užitku je prosperující hospodářská činnost.

2. 1. Autentické družstevnictví

Když jsem se na začátku rešerší ptala lidí, kteří se novodobému družstevnictví věnují, jaké společné rysy mají družstva, odpověděli v zásadě vždy stejně. „*Záleží, co si dáte do stanov, ale držte se autentického družstevnictví*“.³

Existují totiž dva typy družstev. Buď je to české současné družstvo, které je činné v rámci obchodního zákoníku jako kapitálový podnik svého druhu (prakticky poloviční autentické družstvo), anebo je to autentické družstvo, které je činné v souladu s uznávanými mezinárodními standardy družstevní identity. S těmito principy absolutně souzním a pokud by do budoucna mělo existovat *Filmové družstvo, verze 2.0*, bez těchto základů to nepůjde.

Toto je deklarace ICA (*International co-operative alliance*) z roku 2005, která určuje družstevní identitu *autentických družstev*⁴.

³ Osobní rozhovor s Jiřím Guthem a Markétou Vinkelhoferovou, 14. 4. 2015

⁴ COOP – *International co-operative alliance* [online]. In: . [cit. 2016_08_23]. Dostupné z: <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles>

Definice:

Družstva jsou autonomní asociace osob dobrovolně sdružených za účelem uspokojování společných ekonomických, sociálních a kulturních potřeb a aspirací prostřednictvím těmito osobami vlastněného a demokraticky řízeného podniku.

Základní znaky:

Družstva jsou založena na skutečné svépomoci, svéprávnosti, demokracii, rovnosti, členství a solidaritě.

Principy:**1. Dobrovolné a otevřené členství**

Družstva jsou dobrovolnými organizacemi, otevřenými všem osobám schopným využít jejich služby a ochotným akceptovat odpovědnost plynoucí z tohoto členství, a to bez ohledu na pohlaví a bez sociální, rasové, politické či náboženské diskriminace.

2. Demokratické (členské) rozhodování

Družstva jsou demokratickými organizacemi ovládanými svými členy, aktivně participujícími na strategii družstva a na jeho rozhodovacích procesech. Muži a ženy, činní ve volené reprezentaci, skládají účty členské základně. Členové družstva mají primárně rovná volební práva (jeden člen = jeden hlas) a družstvo je takto demokraticky organizováno na všech úrovních.

3. Ekonomická participace členů

Členové rovně přispívají ke kapitálu svého družstva a demokraticky jej ovládají. Alespoň část kapitálu je obvykle ve společném majetku družstva. Členové družstva obvykle dostávají omezené náhrady za upsaný kapitál, pokud je dostávají vůbec a pokud je vložený kapitál podmínku členství. Členové umísťují přebytky hospodaření družstva do vybraných nebo všech následujících užitků: pro rozvoj svého družstva, nejlépe do zvýšení rezerv, jejichž část může být nedělitelná; a to ku prospěchu členů podle podílu jejich účasti v záležitostech družstva; a k podpoře ostatních aktivit schválených členstvem.

4. Autonomie a nezávislost

Družstva jsou autonomní, svépomocné organizace ovládané vlastními členy. Uzavírání smluv s jinými organizacemi včetně vlád, nebo zvyšování kapitálu z externích zdrojů, musí být vedeno v rámci demokratického rozhodování členy družstva a podpory družstevní autonomie.

5. Vzdělávání, výcvik a informace

Družstva zajišťují vzdělávání a výcvik svých členů, volené reprezentace, manažerů a zaměstnanců tak, aby mohli efektivně přispívat k rozvoji svého družstva. Informují širokou veřejnost – zejména mladé lidi a vůdčí osobnosti – o podstatě a výhodách družstevnictví.

6. Kooperace družstev

Družstva prospívají svým členům co nejefektivněji a posilují družstevní hnutí, spolupracující a kooperující společně na úrovni místních, regionálních a mezinárodních struktur.

7. Společenský prospěch

Družstva pracují ku prospěchu (trvale udržitelného) rozvoje svého širšího společenství v rámci politik schválených svými členy.

2. 2. Praktický problém obecného vnímání družstevnictví v České republice

Dle všeho je v Evropě role družstev propagována čím dál více. Během poslední krize byly vyzdvihovány jako podniky, se kterými finanční krach neotřese, protože jsou schopná pružně reagovat a nejsou závislá. Družstva v zahraničí se honosí pojmenováními jako „škola malé demokracie a malého podnikání“, „obránce morálky a nositel důvěry“, „humanizátor trhu“ a „umravňovatel vlád“. Předpokládá se, že čím strukturovanější je občanský sektor, jehož jsou družstva legitimní součástí, čím více je viditelný členský prvek vzájemné podpory a svépomoci, o to je vyšší úroveň důvěry v dané společnosti. Tato důvěra je nezbytná pro civilizovanost celé společnosti a ekonomiky a pro hladké fungování smluvních vztahů na trhu. Koresponduje to pozitivně s tzv. odpovědností vlád (government accountability) a negativně s prokorupčností prostředí a tendencí k totalitě.⁵

Papež František označil družstevnictví za rozhodující prvek světové ekonomiky budoucnosti⁶, ale ani jeho výrok, ani prohlášení OSN, že družstva jsou připomenutím mezinárodnímu společenství, že je možné prosazovat ekonomickou životaschopnost i sociální odpovědnost a heslo OSN pro rok „družstva budují lepší svět“⁷, se neotisklo ani v tom nejlevicovějším diskurzu české politiky. Není zde jediné ministerstvo, které by se družstvům věnovalo, a založit si filmové družstvo, pokud nejste Jan Hřebejk, se zdá v našich podmínkách skoro nemožné. Bez trvalé ekonomické činnosti totiž není fungujícího družstva, protože v našich podmínkách neexistuje možnost chovat se v rámci kulturního družstevního podniku neziskově či snad brát granty. Vstřícnost legislativy

⁵ STOČES, František. Demokratické rozhodování – základ úspěšnosti družstevnictví. In: *Družstevnictví pro 21. století*. Pražská škola alternativ, 2015, s. 11.

⁶ Papež František v roce 2015 zdůraznil během své druhé encykliky „Laudeato si“ význam družstevnictví a lokálních ekonomik pro ochranu „Země – našeho společného domova“. Dostupné také z: <https://laudatosi.com/watch>

⁷ OSN – rok 2001 byl vyhlášen rokem družstevnictví, a znovu rok 2012 (usnesení č. 64/136 posledního 64. VS OSN v X/2009)

⁸ STOČES, František. Demokratické rozhodování – základ úspěšnosti družstevnictví. In: *Družstevnictví pro 21.století*. Pražská škola alternativ, 2015, s. 11.

⁹ *Konference Alternativy zdola: Družstva přinášejí inspiraci a mají výsledky* [online]. 2015 [cit. 2016_08_23]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?list=UU9_9XaeYPtTFpvdDL2HqYVg&v=OqIxfu3V1O4

by mnohému pomohla, protože v zahraničí je kulturní družstevnictví denním chlebem.

Lidé v ČR by obecně rádi zakládali nová družstva, ale v minulých letech došlo k další restrikci, která růst družstev omezila, a to zkomplikováním podmínek pro existenci tzv. družstevních záložen. „ČNB do zákona prosadila také pravidlo, podle něhož si (...) musí všichni, kdo chtějí zhodnocovat peníze v záložnách, výrazně připlatit na členském vkladu – desetinu úložky“.⁸ V roce 2016 by se dle dnešního zákona nepodařilo nikomu takový nový bankovní podnik otevřít a bez družstevních záložen není půjček na rozjezd malých družstev, a tak se kruh uzavírá.

Zajímavým příkladem je ale současné Polsko, které jde opačným trendem než politici u nás. To se snaží dát družstvům velkou podporu a dotuje velký počet družstevních inkubátorů (míst, kde se napomáhá rozvoji družstev). Je to vědomá vládní strategie na podporu strukturálně slabších regionů a také řešení problému nezaměstnanosti mladých. Jenže tím, že družstva pak vznikají spíše díky tlaku seshora a ne na základě pečlivého rozhodnutí svých zakladatelů, celý projekt nefunguje tak, jak by si vláda představovala.⁹

Pokud ale družstva vznikají z potřeby a z nutnosti jít jinou cestou, než je obvyklé v současné kapitalistické společnosti, může to být klíčovým faktem, který může způsobit, že družstvo bude udržitelné a samotný jeho význam bude v jeho přesahu a vizi. Navíc řada zkušených družstevníků nezávisle na sobě mluví o velmi pomalé dynamice rozhodování, která je pro družstva charakteristická a kterou člověk potřebuje mít rád, aby byl vůbec schopen v družstvu fungovat.

Samozřejmě že existují výrobní družstva jako *Drutěva*, *Druchema*, *DUP*, *Kovodružstvo* či *spotřební družstvo COOP*, které mají problémy a politiku zcela jinou, než která bude předmětem této práce.

Přesto bych se zastavila u sítě družstevních prodejen *COOP*. Příkladem různého přístupu k družstvu je právě sdružení jeho prodejen, kterých je přibližně 3000. Správa *COOPu* je rozdělena na regiony. Mají společné stanovy, kterých se musí držet (pravidlo odebírat jen regionálních potravin, pokud je to možné, místní zaměstnanost etc.), ale rozdíly jsou obrovské. V některých regionech jsou bývalé Jednoty smutnou podívanou, ale například *Konzum Ústí nad Orlicí* je vzorem každého družstevníka.

Zajišťuje obchody v malých vesnicích i přes jejich ekonomickou nevýhodnost a pobočky dotuje, po úpadu pošt

se pustilo i do jejich provozování, část z nákupu odchází místním neziskovým organizacím dle hlasování zákazníků a dodavatelům potravin zajišťuje plat i v případě problémů. To vše prý hlavně kvůli sounáležitosti lidí v regionu. Dosah je ale ještě zásadnější. Díky tomu, že tato jediná část družstva začala filosofii COOPu brát takto poctivě, si družstevníci odhlasovali zavedení stejných principů u všech prodejen po celé republice. Od malých kroků jen pro svůj region došlo ke změně celku.¹⁰

A jaká je definice družstva v českém právním systému? „Jedná se o společenství neuzavřeného počtu osob založené za účelem podnikání či zajišťování hospodářských, sociálních či jiných potřeb svých členů. To mimo jiné znamená, že družstvo nemůže být založeno za charitativními účely ve prospěch jeho nečlenů.¹¹ Obchodní firma družstva musí obsahovat označení družstvo. Družstvo musí tvořit minimálně 5 osob (pokud nejsou jeho členy dvě právnické osoby). Základní kapitál družstva tvoří souhrny vkladu členů, zákonem je stanovena jeho minimální výše – v současnosti na 50 000 Kč. Další členy může družstvo přijímat i po svém založení. Za porušení svých závazků odpovídá družstvo jako právnická osoba celým svým majetkem. Členové za závazky družstva neručí. Nejvyšší orgánem družstva je členská schůze (každý člen má jeden hlas). Statutárním orgánem družstva je představenstvo, za které navenek většinou může jednat jeho předseda nebo místopředseda.“¹²

Neexistuje zde legislativa, která by zohledňovala specifické postavení družstev (hlavně jejich sociální rozměr, který vyplývá z podstaty autentického družstevnictví). Jsou brána jako normální podnikatelské subjekty (za účelem zisku) a oproti jiným druhům organizací pro ně platí různá dotační omezení (např. ministerstvo kultury může dát dotaci jen do 50 % výše rozpočtu, na rozdíl od spolků, které mohou žádat až do 70 %, atd.)¹³

Přesto cílem této diplomové práce není hledání důvodů, proč družstvo nezaložit, ale naopak nacházení inspirací pro jeho vznik.

¹⁰ UHNÁK, Tomáš. Neomezujeme se jen na byznys: rozhovor s předsedou českého družstva COOP Zdeňkem Juračkou. A2. 2015(2). Dostupné také z: <http://www.advojka.cz/archiv/2015/2/neomezujeme-se-jen-na-byznys>

¹¹ Zákon tímto dle mne trochu popírá principy autentického družstevnictví

¹² Zákon č. 513/1991 Sb., (obchodní zákoník)

¹³ Osobní zkušenosti Jiřího Pločka, zakladatele družstevních Kulturních novin, emailová komunikace ze dne 10. 9. 2016

3. Zmizelá paměť – historie družstevnictví u nás do roku 1949

Když se na historii podíváme poněkud zjednodušeně, můžeme říci, že téma družstev, tak jak jej dnes vnímá většina české populace, je spojeno víceméně jen s obdobím druhé půlky dvacátého století. To, že Česká republika, potažmo Československo má za sebou silnou družstevnickou minulost začínající již v 18. století, fungující na zcela jiných principech, než fungovala družstva od kolektivizace po normalizaci, většina lidí ani neví, nebo na to už zapomněla.

Nada Johanisová, důležitá protagonistka ekologické ekonomiky, která se věnuje i družstevnictví a lokálním ekonomikám, během překladu zásadní knihy *Ladislava Feierabenda „Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952“*¹⁴ potkávala v okolí jen reakce „*To byli ti, co rozorávali meze*“¹⁵. Družstvo jako synonymum pro JZD se dnes z lidí dostává těžko.

V současném režimu si lidé spojují tento pojem i s bytovými družstvy. Příkladem může být byt mých rodičů na Hradčanech, kdy byla možnost založit bytové družstvo v devadesátých letech jedinou záchranou domu se starousedlíky před bláznivou privatizací a postupným gentrifikováním starých částí města. Bohužel zakládání takových družstev bylo více pragmatickým než ideovým počinem, neboť obce byly v prodeji bytů vstřícnější k právnickým osobám, které koupily celý dům, a až na druhém místě nabízely byty jednotlivcům. Přesto byla tak jako tak naše rodina družstevníky se vším všudy. Pokud se ale dnes zmíním o myšlence družstva, bývají reakce v mém blízkém okolí minimálně zaražené a při dotazu na bytové družstvo se dozvídám, „že v případě bytového družstva jde o něco jiného“.

Třetí konotace, která v paměti Čechů občas nitku do období první republiky zavede, jsou takzvané kempeličky a jejich rozkvět v devadesátých letech dvacátého století. Ty zas utrpěly volnými pravidly pro založení, volnými možnostmi tvoření dceřiných společností a chybějící regulací Českou národní bankou. Tak v 90. letech dostaly družstevní záložny v české paměti nálepku „tunelu“. Vzpomínku na jejich předchůdkyně, které stály na zcela jiných pravidlech a ideách, při troše štěstí najdeme v každém menším městě na prvorepublikových stavbách s nápisem „*kampelička*“ či „*družstevní záložna*“.

Východiska družstevnictví a prvorepubliková historie by nás mnohému naučila. Nezastírám, že v mnohém vidím konotace s dnešní dobou a že pohnutky k osobnímu snu založit filmové družstvo vycházejí z podobných východisek, ač doba je v mnohém nesouměřitelná. Jen samotná propagace idejí družstevnictví mi nepřipadá jako malý důvod k tomu,

¹⁴ Nevytištěný doslov k překladu od Nadi Johanisové, který stojí za přečtení, lze nalézt ve sborníku z konference „*Důstojná práce vytváří lepší svět*“ vydaném Ekumenickou Akademií v roce 2015

¹⁵ JOHANISOVÁ, Nada. *Družstva jako vzpomínka či naděje?* In: *Družstevnictví pro 21. století*. Pražská škola alternativ, 2015, s. 40.

16 Viz kapitola 2. pojem autentického družstva

17 MRÁČKOVÁ, Markéta a Barbora ŠIMONOVÁ. Družstevní hnutí aneb kam přijde zisk z mých peněz? In: Cosa.cz [online]. [cit. 2016-08-23]. Dostupné z: <http://cosa.cz/wp-content/uploads/2015/09/Druzstevni-hnuti-mrackova-simonova-2015.pdf>

18 Rochdalské družstvo poutivých pionýrů. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-08-23]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/>

abychom se alespoň pokusili družstvo založit. Proto i historický kontext, tak jak jej budu pojmenovávat, bude vždy vybrán z toho hlediska, co mne osobně zajímá a přijde mi nosné pro budování naší družstevní filmové ideje. (I proto končím rokem 1949.)

3. 1. Základní kameny

Když budu ve zkratce popisovat historii družstevnictví, odskočím nejdříve do Velké Británie k tzv. *rochdaleským principům*. Z těchto základních družstevních požadavků čerpá idea autentického družstevnictví dodnes po celém světě. Dle jejich stanov se až dodnes odvozuje „pravost“ družstva.¹⁶ *Rochdale Society of Equitable Pioneers (družstvo poutivých rochdaleských průkopníků)* vzniklo v roce 1844 a nebylo zdaleka prvním družstvem. Přesto jsou tak pro svůj význam takto často mylně uváděni. „*28 textilních dělníků si otevřelo svůj obchod(...), kde nabízelo svým členům spotřební zboží za střední ceny v dobré kvalitě, správné váze a nepančovaného obsahu*“.¹⁷ Dále šlo o stavbu a nákup domů, koupi a obdělávání zemědělské půdy a ideou byla i stavba vlastní obytné kolonie, ke které ale nedošlo. „*To vše mělo sloužit k dosažení peněžního prospěchu a ke zlepšení sociálních a domácích životních podmínek členů družstva*.“¹⁸

Rochdaleské principy

1. otevřený členství (vstup nových členů nebyl nikterak omezen)
2. demokratické řízení (co člen – to hlas)
3. rozdělování přebytků (zisku) družstva mezi členy podle jejich podílů na hospodářských výsledcích družstva
4. pevný a omezený úrok z vloženého kapitálu (členský vklad byl původně stanoven ve výši jedné britské libry)
5. politická a náboženská snášenlivost
6. prodej zboží pouze za hotové bez možnosti a připouštění úvěru
7. vzdělávání, soustavná výchovná činnost mezi členstvem

Kombinace otevřeného členství a princip dividend měly za následek prudký růst družstva a jeho popularity. Demokracie a limitovaná návratnost kapitálu zajistila, že družstvo jako hospodářský subjekt zůstalo vně akcionářského systému. Kombinace praktické demokracie a vzdělávání měla za následek růst lidského potenciálu. Neutralita a rovné příležitosti pro všechny přinesla nekontroverzní prostředí. A tak nic nebránilo rozmachu družstevnictví po celé Evropě.

V Čechách vznikají první družstva přibližně ve stejné době. Kontext je trochu jiný než na západě Evropy, kde družstva častěji reagovala na nezaměstnanost a drahotu.

Historie českého družstevnictví je spojena s jedním jménem zmíněným v úvodu této kapitoly. Právě spořicí a úvěrní družstva zasáhla podstatným způsobem do sociálně ekonomického rozvoje hustě osídlených venkovských regionů střední Evropy, a to v určitém kontrastu se situací ve Velké Británii, kde drobní rolníci a řemeslníci podléhali tlaku šlechtických velkostatků a odcházeli z půdy jako levná pracovní síla do rozvíjejícího se městského průmyslu.

Tzv. *kampeličky* neboli *družstevní záložny* nesou své jméno z úcty k *Františkovi Cyrilu Kampelíkovi*. Lékař, vystudovaný filosof, buditel a publicista, zakladatel první české knihovny a spoluzakladatel Měšťanské besedy je znám hlavně jako propagátor myšlenky svépomocného úvěrního družstva. „*Vyzval v roce 1861 k zakládání malých úvěrových družstev, organizovaných po farních obvodech (kolaturách) čili zhruba řečeno po obcích. Nezávisle na tom a hlavně o něco později rozvinul Friedrich Raiffeisen v Německu systém zápůjčních pokladních spolků, které sdružovaly vklady pouze malých skupin lidí z obcí o 600 až 2 000 obyvatelích (a s neomezeným ručením).*“¹⁹

Je známý úslovím ke kterému se vztahuje mnoho českých družstev a které by mohlo být i mottem této práce: „*Co jednomu nemožno, to všem dohromady snadno.*“²⁰ František Cyril Kampelík se zakládání družstev nedožil. Za účast na pražském povstání byl na něj uvalen zatykač, dvanáct let strávil v exilu a i po návratu se zbytek života přemísťoval z místa na místo s nálepkou „*nepřízřusobivého člověka*“. Skončil u lékařské praxe.

Na *Kampelíka* si jeho krajané vzpomněli až po jeho smrti, kdy se trend drobných úvěrních spolků, založených na svépomoci a vzájemném ručení, rozbujel ve všech koutech země.

„*Celoevropský úspěch (...) družstev dával tušit, že je to jedna z možností, jak řešit úvěrové problémy drobných zemědělských hospodářství. Bylo stále jasnější, že prosazení a rozšíření těchto ústavů by mohlo výrazně pomoci také českému venkovu, strádajícímu nedostatkem úvěrových možností. Věc ale měla jeden háček. Celou ideu bylo třeba prosadit na českém venkově, tedy v prostředí známém svým konzervativním postojem a přirozenou nedůvěrou ke všem novotám a všemu cizímu. V národnostně českém prostředí tedy raiffeisenky zpočátku nevyvolávaly žádné nadšení. Na mnoha místech převážilo nacionální hledisko a německé záložny byly přímo odmítány.*

Právě tehdy přišel vhod svérázný český vlastenec a obrozenec František Cyril Kampelík. Z archivu byl vytažen jeho spis o peněžnictví, který měl Čechy přesvědčit, že myšlenka lidového spoření vznikla už dávno před Raiffeisenem. Všem družstevním záložnám se navíc začalo říkat kampeličky, což

¹⁹ GUTH, Jiří a Kateřina VOJTÍŠKOVÁ. In: *Družstevnictví v Kostce*. Alternativa zdola, s. 8.

²⁰ *Kulturní noviny* [online]. [cit. 2016-08-24]. Dostupné z: <http://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydavatelске-a-medialni-druzstvo/>

21 ŠIMEK, Robert. Pan Kampelička. EURO [online]. 2011 [cit. 2016-08-24]. Dostupné z: <http://www.euro.cz/byznys/frantisek-cyril-kampelik-pan-kampelicka-863249>

22 Přenesme se o století dále a vzpomeňme si na úvod této kapitoly. Kampelíkovo jméno si získalo důvěru mnoha lidí, kterým však zmizely peníze v propasti 90. let. To, že původní idea i podmínky byly zcela jiné než družstevnictví nové doby, bylo okradeným i veřejností opravdu jedno.

23 FEIERABEND, Ladislav Karel. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Ve Volarech: Stehlík, 2007 s. 28

24 JOHANISOVÁ, Naďa a Markéta VINKELHOFEROVÁ. Solidarita a zisk. *A2larm* [online]. 2015, (7. 2. 2015), 1 [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: <http://a2larm.cz/2015/02/solidarita-a-zisk/>

*výrazně pomohlo k jejich rozšíření.*²¹

Neznamenalo to však žádnou zradu.²² Ač to na první pohled vypadá, že kampeličky jsou jen jinou formu bankovního systému, principy jsou odlišné a jejich zakládání vzniklo jako nutnost, kdy se lidé z jiné než zajištěné vrstvy nemohli dostat k bankovním úvěrům, a tak jim nezbývalo než využívat služeb lichvářů, kde byly v osmnáctém století důsledky takového zadlužení podobné jako dnes (s tím rozdílem, že lichvářské praktiky využívají legálně i bankovní instituce).

A jak vypadala taková kampelička? „V jejím úřadě, který mnohdy sídlil v hostinci či ve škole, byste často našli jen stůl, pár židlí a trezor. Veškerou administrativní práci vykonávali členové zdarma, pouze pokladník (...) dostával na konci roku skromnou odměnu (...) Navzdory dobrovolnému a amatérskému charakteru své činnosti byly kampeličky efektivně řízenými podniky.“²³ Navíc budovy kampelíček sloužily kultuře. Hrál se tu divadlo, pořádaly se přednášky, bály a zábavy. „Zisky se využívaly na podporu veřejně prospěšných činností, od sázení stromů po stavby budov pro kulturní aktivity. Družstevní záložny byly komerčnějšího charakteru, oba typy organizací však měly obrovský význam pro stabilitu a prosperitu venkova. Díky nim v Čechách a na Moravě zanikla lichva a udržela se mnohá hospodářství či drobné podniky, které by jinak možná zanikly. Na počátku třicátých let 20. století měly jen kampeličky téměř sedm set tisíc členů.“²⁴

3. 2. Nutnost přežít: hybný mechanismus

Co se stalo vlastně stalo tak zásadního, že Evropu zavalila vlna družstevnictví? Zakládání všemožných družstev přišlo s reakcí na změnu fungování rodin, venkovských pospolitostí a celkového nastavení společnosti, se kterým se potýkáme dodnes.

„Lidé přestávali být vlastníky svých pracovních nástrojů, přestávali pracovat doma či v blízkém okolí domova, přestávali obdělávat zahradu a chovat domácí zvířata. Už neměli přímý zisk z vlastní práce. Víc a víc se jich stěhovalo do přelidněných čtvrtí kolem továren, které pohltily veškerý jejich pracovní čas. To, co potřebovali k životu, stále více záviselo jen na jejich podílu z toho, co vyrobily stroje.

Ale ti, kdo stroje vlastnili či ovládali, nebyli omezeni ani právními předpisy, ani etickými hledisky a vraceli lidem jen velmi malý podíl ze zisku ve formě mezd. (...) Panovala představa, že nejpříjemnější cestou k všeobecné prosperitě je volná interakce ekonomických sil. Neomezená konkurence všech vůči všem měla zajistit vysokou produkci při stále klesajících nákladech. Klesající spotřební ceny měly vést k vysokému životnímu standardu pro všechny. Ale konkurence znamenala riziko, a riziko se stalo ospravedlněním pro

zvýšené zisky.“²⁵

Řešení se od poloviny 19. století formuje dvojí. Jsou to podoby socialismu (státní, nacionální), které na politicko-ekonomické makroúrovni řeší problémy vždy s použitím nějakého násilí. Operují s dějinnou úlohou dělnické třídy, s právem silnějšího v zájmu národa, se zásahy do ekonomiky a nucenou redistribucí.

Druhou cestou je utopický socialismus (hlásící se k práci *Thomase Moora*), který na mikroúrovni řeší problém novou organizací výrobních faktorů (kdy kapitál již nezaměstnává práci, ale práce zaměstnává kapitál), dobrovolně a klidnou cestou. Toto řešení je pak podstatou družstevnictví jako ideje i jako hnutí. Na jeho počátku je myšlenka, že občan si dokáže pomoci sám vlastními silami, pokud tyto síly spojí s dalšími v kooperaci, obdobné komunitní vzájemné svépomoci. Na jeho konci stojí know how „*Rochdalekých pionýrů*“, jak to udělat.

Po celé Evropě se družstva stávala odpovědí lidí na hranici chudoby, kteří se rozhodli dokázat přežít pomocí sdružování. Začala vznikat družstva všech možných zaměření, podle toho, co lidé dovedli za řemeslo, a hlavně hledali v družstvu důstojnou alternativu námezdní práci. Heslo „v jednotě je síla“ v Českých zemích začalo fungovat jako obroda lokálních aktivit a kultury (ty šly ruku v ruce s vlasteneckou snahou), nebořilo rodinné svazky (lidé zůstávali ve svých domovinách) a možností tohoto modelu bylo stále víc víc.

Ladislav Karel Feierabend, český meziválečný národohospodář a vrcholný představitel družstevnictví během meziválečného období, předpokládal, že zakládání družstev na přelomu století vedlo i ke vzniku Československé republiky. „Češi a další skupiny obyvatel, kteří zde žili, byli po staletí v roli utlačovaných menšin, většina z nich žila v chudobě. Když se tito lidé začali ekonomicky sdružovat s cílem zvýšit svůj životní standard, získali současně i svobodu a určitou úroveň národní zralosti, která jim dopomohla k politické nezávislosti. (...) Ke konci 19. století už bylo moderní družstevnické hnutí v budoucí Československé republice, zejména v jejích historických zemích, pevně zakořeněno. Díky němu získali malí a střední rolníci a živnostníci určitou míru nezávislosti na velkých rakouských průmyslových a úvěrových koncernech. Široké vrstvy zemědělců, řemeslníků, dělníků i zaměstnanců uchopily družstevní myšlenku a prakticky ji aplikovaly v mnoha různých formách.“²⁶

Období tzv. první republiky je pro Československou historií „...zlatou dobou družstev v českých zemích. Ve 30. letech tu existovalo kolem 15 000 družstev (vysoký počet byl ovšem způsoben také tím, že se odděleně sdružovali čeští

²⁵ FEIERABEND, Ladislav Karel. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Ve Volarech: Stehlík, 2007. s. 11

²⁶ Tamtéž, s. 12

27 GUTH, Jiří a Kateřina VOJTIŠKOVÁ. In: *Družstevnictví v kostce*. Alternativa zdola, s. 9

*Němci a Češi), přičemž jen samotná spotřební družstva měla kolem jednoho milionu členů.*²⁷

A co vlastně Čechoslováci zakládali? Šlo o různé zpracovatelské podniky komodit, které lidé potřebovali (mlýny, pekárny, lihovary či mlékárny), spotřební družstva po vzoru *Rochdale Society of Equitable Pioneers*, bytová družstva (stavěly se přímo družstevní domy), výše rozebírané družstevní záložny (často zakládané přímo pro potřebu jednotlivých družstev a komunit) a „pozoruhodná (...) elektrárenská družstva, která se zasloužila o elektrifikaci mnohých měst a velké části vesnic. Do družstva v Dražicích nad Jizerou, které vlastnilo osm elektráren a zásobovalo proudem 29 měst a 460 vesnic, jezdily na exkurze zástupy zvědavých návštěvníků z celé Evropy.“²⁸

28 JOHANISOVÁ, Naďa a Markéta VINKELHOFEROVÁ. Solidarita a zisk. *A2larm* [online]. 2015, (7. 2. 2015), 1 [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: <http://a2larm.cz/2015/02/solidarita-a-zisk/>

Ze zdrojů vyplývá, že úspěšnost družstev se lišila případ od případu, ale za neúspěchy často stála přílišná horlivost, neznalost či jen malá poptávka (nejčastěji krachovala výrobní družstva, která prostě nebyla schopna konkurence). Lidé podle svých potřeb zakládali další a další družstva a jejich chuť nezmizela. Podle *Ladislava Feierabenda* bylo u nás v roce 1938 zhruba 3 miliony lidí aktivními účastníky družstevního hnutí.²⁹

29 FEIERABEND, Ladislav Karel. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Ve Volarech: Stehlík, 2007. s. 17

30 Materiály ke kulturním družstvům první republiky jsou v rámci bídneho počtu materiálů o družstevnictví obecně nedostatkovým zbožím.

Družstevnictví od roku 1945 již bohužel nemá pro mou diplomovou práci význam. Hned v květnu 1945 byla založena Ústřední rada družstev a celkem rychle došlo k opatřením, která umožnila centrálně řízenému hospodářství převzít absolutní kontrolu.

3. 3. Inspirace: Kulturní družstva

Výše zmiňované družstevní instituce vycházely z naléhavých materiálních potřeb. Bylo třeba se najít, mít zajištěné příjmy či úspory a rozvíjet dále civilizační pokrok, aby byl život stále jednodušší a příjemnější. Další takovou nutností však byla potřeba kulturního a kultivačního prostředí (pro moji práci je daleko zásadnější než doposud vyjmenovaná družstva³⁰).

Rozkvět družstevnictví v československých zemích navazoval na národní obrození a jak jsme si již ukázali u Kampelíka, vlastenectví a družstevnictví šlo ruku v ruce s kulturou. Jedním z nejznámějších příkladů je postavení Petřínské rozhledny. „V r. 1889 byli členové Klubu českých turistů na světové výstavě v Paříži, kde se tak nadchli pohledem na slavnou Eiffelovu věž, že se rozhodli vytvořit podobnou dominantu nad městem v Praze. Založili Družstvo pro výstavbu Petřínské rozhledny, dali do něj první peníze a od magistrátu získali pozemek. Pro pětkrát menší napodobeninu Eiffelovy věže byl vybrán vrch Petřín v nadmořské výšce 318 m. V r. 1890 byla provedena projektová

příprava a zajištěny potřebné prostředky. Stavba byla zahájena v březnu 1891.“

Pražská ZOO má též družstevnickou minulost.

„V roce 1919 byla na schůzi matematicko–přírodovědeckého poradního sboru při ministerstvu školství a národní osvěty zvolena komise, která se ujala přípravných prací k založení pražské zoologické zahrady. V roce 1922 věnoval velkostatkář Alois Svoboda Praze pozemky v Tróji s tím, že na nich má být vybudována také ZOO. Profesor Jiří Janda byl po roce zmíněným ministerstvem pověřen, aby zahájil přípravné práce. V roce 1926 pak vzniklo Hospodářské, nákupní a stavební družstvo Zoologická zahrada a začalo se oplocovat a stavět.“³¹

Stále jsme ale daleko od takové kultury, najejíž vizi se zaměřujeme my, snažící se ovlivňovat svět audiovizuálními prostředky. V roce 1937 fungovalo v Československu 24 družstevních biografů, šest divadelních družstev, 17 družstev pro turistiku a sport, 76 družstev vydavatelských a 10 družstev výchovných. (...) Divadelní družstva vznikala v Praze od roku 1866, to, nejvýznamnější z nich, Družstvo Národního divadla, bylo založeno v roce 1880. Jeho předmět činnosti zněl: „...aby členové poskytující sobě vzájemného úvěru společně vedli správu Královského českého národního divadla v Praze, jakož i po případě jiného českého divadla v policejním obvodu pražském“. Kromě stavby a správy pražského Národního divadla (družstvo) postupně budovalo i další divadla (v Praze a v Brně) a v roce 1945 již spravovalo i divadlo Vinohradské, Tylovo, Komorní a Divadlo na Poříčí. Ve funkcích v tomto družstvu se vystřídal řada předních umělců, v letech 1924 – 1936 byl např. členem představenstva Karel Čapek.“³²

3. 3. 1. Artěl – kultivace prostředí

Inspirací pro nás by mohlo být nejznámější kulturní družstvo z první poloviny dvacátého století, které se honosilo názvem z ruštiny „артель“, tj. doslovně družstvo. Založila jej generace výtvarníků a teoretiků umění (J. Benda, V. H. Brunner, J. Konůpek, O. Vondráček, P. Janák, H. Johnová, M. Teinitzerová, V. V. Štech a bankovní úředník A. Dyk). Členská základna byla silná a vždy sdružovala ve své době nejvýznamnější osobnosti české výtvarné scény.

Artělem prošly spousty lidí. „Ač jim Artěl sloužil jako zastřešující organizace, nešlo o hnutí názorově ani umělecky homogenní. Na jedné straně ke spolku patřily výrazné osobnosti, které jeho profil z větší části utvářely, ale na straně druhé by sdružení nemohlo fungovat jen s touto silnou základnou, a tak vyvstává nepostradatelnost všech méně aktivních členů a podporovatelů. Ani tvorba pod značkou Artěle nemohla vznikat z jednotného uměleckého přesvědčení

31 STOČES, František. Demokratické rozhodování – základ úspěšnosti družstevnictví. Dostupné v: *Družstevnictví pro 21. století. Pražská škola alternativ, 2015, s.14*

32 JOHANISOVÁ, Naďa. Kulturní družstva. *Kulturní noviny*. 2009, listopad/prosinec, s. 34

33 SKOPALOVÁ, Markéta. *ARTĚL: Myšlenka, aktivity a hlavní osobnosti sdružení*. Praha, 2008. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Mgr. Marie Rakušanová, Ph.D. s.35

*a její druhová i stylová šíře pokryla několik významných uměleckých slohů, tvůrčích oborů i generací.*³³

Zajímavá je historie vzniku názvu družstva, protože neodpovídá jen „družstevnímu trendu“ té doby. Původní záměr pojmenovat se Pražské dílny neprošel na úřadech (nikdo nevedl takovou dílnu) a problém vyřešil A. Dyk, když přišel s námětem z románu L. N. Tolstoj Anna Karenina, kde nalezl v poznámkách knihy vysvětlení pojmu družstva jako „společnosti osob společně pracujících a vespolek za sebe ručících a dostávajících stejný podíl z výtvarného“³⁴.

„Název měl vyjadřovat jeho zamýšlený charakter – výtvarný spolek se vzájemným ručením, podporou a podílem na zisku. Původní představou zakladatelů bylo vybudovat vlastní výrobní zázemí, (...), ale vzhledem k nedostatku finančních prostředků a specifickým podmínkám se sdružení soustředilo na návrhovou činnost a osvětu, prezentaci a zprostředkování prodeje prací členů. Realizace návrhů byly pod značkou „Artěl“ zadávány externě různým firmám.“³⁵

Snaha byla „vzkřísiti smysl pro výtvarnou práci a vkus v denním životě“ a jeho členové se hlásili k zakladatelské generaci *Sdružení výtvarných umělců Mánes* s jejich časopisem *Volné směry*. Krom výroby se specializovali na popularizaci tématu, a tak spolupořádali výstavy a veletrhy či se jich jen účastnili. Charakterizovali předchozí období jako čas, kdy „převládalo zboží, na němž se pouze vydělávalo, ale kterému plně scházelo to, co od něho požadujeme dnes: tvůrčí hodnota, kulturní smysl“³⁶.

V pražské Kaprově ulici si *Artěl* otevřel krám a zde prodával výrobky řemeslníků, kterým zadával návrhy. Pro představu šlo o cukrářské výrobky, hračky, módní doplňky i vybavení domácnosti. Mezi hlavní předsevzetí umělců družstva *Artěl* totiž patřila snaha kultivovat bytovou kulturu a životní styl. „*Chceme vzkřísiti smysl pro výtvarnou práci a zvýšiti vkus v denním životě, najíti účelný a krásný tvar pro každý předmět užitkové hodnoty.*“³⁷

Pravdou ale bylo, že jejich skvělé nápady byly často pro řemeslníky tak komplikované, že ve finále docházelo k nudným kompromisům. Výrobky navíc prodávali pod cenou, a tak krom výtvarného často nebylo možné zaplatit ani řemeslnou práci. Podle dostupných pramenů přesto nikdo nepřicházel s návrhy na ukončení činnosti. Při přesunu prostoru na Masarykovo nábřeží (úpravu obchodu navrhl *Josef Gočár* a interiér zařídil *P. Janák*) se jejich kredit zvedl a začali prosperovat.

Upozornila bych na rys, který je vlastní skupinám, které nesou družstevní hodnoty: i přes úspěch, který pomalu začal *Artěl* nabírat, se neuzavřel do sebe a nabídl zázemí i jiným skupinám. *Artěl* poskytl redakční radě *Uměleckého měsíčníku* a *Skupině výtvarných umělců* administrativní prostory (s kterými pak společně vystavovali v prodejně i v nově zřízené

34 BROŽOVÁ, Jarmila. *Artěl. Mezník ve vývoji českého užitého umění*, in: *Umění a řemesla*, 1967, 6, s. 203

35 *Artěl: Umění pro všední den 1908–1935* [online]. [cit. 2016–08–24]. Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/artel>

36 JANÁK, Pavel. Z počátků naší umělecké výroby. Vzpomínka na první léta *Artělu*, in: *Tvar*, 1948, 4, 87–94, s. 88.

37 HOFMAN, Vlastislav. Kam směřuje *Artěl*?, in: Jubilejní výstava umělecko-průmyslových prací *Artěle* (kat. výst.), Praha 1918, nepag.

vitřině umístěné na Lažanském paláci).“³⁸

Umělci nebyli zrovna ekonomicky zdatní, a tak i přes zdar na umělecké scéně často bojovali o přežití. Uměli si však říci o pomoc, a tak například umělecko-průmyslové muzeum ve Vídni odkoupilo jejich práce, aby jim tímto způsobem pomohlo přestát období krize.

Těžko přežil *Artěl* dobu první světové války, ale nerozpadl se i přes narukování několika členů na vojnu a zničení části družstevních sbírek německými vojáky. V roce 1918 vydávají již zmiňovaný manifest a v roce 1920 se do vedení podniku staví *Rudolf Stockar*, schopný organizátor. Přetváří status družstva na akciovou společnost pod názvem *Artěl, umělecko–průmyslové podniky, akc. spol. v Praze. Důvodem je snaha „odklonit se od ateliérové produkce a přejít k modernímu podniku schopnému zvládat velké zakázky (například vybavení interiérů státního hotelu Hviezdoslav na Štrbském plesu v Tatrách roku 1922) s podporou průmyslové výroby.“*³⁹ Činnost skončila akciová společnost vysokým zadlužením v roce 1935.

3. 3. 2. Nakladatelství Družstevní práce – propracovaný systém

Ještě zásadnějšími pro představu, jak formovat kulturní družstvo, jsou materiály k *nakladatelství Družstevní práce*, které je prvním nakladatelstvím formovaným na družstevní myšlence.

Vzniklo z potřeb kulturního publika a společně jej v roce 1922 založili čtenáři, výtvarníci i spisovatelé, ale i další spolky a organizace. Cílem bylo zajistit vlastním členům a dalším zájemcům finančně dostupné a literárně i graficky hodnotné knihy, kterých byl nedostatek. Název byl zvolen na památku družstevní výstavy z roku 1921 pořádané Ústředním svazem družstev.

Nakladatelskou a knihkupeckou koncesi družstvu nikdo nechtěl dát, družstevní model se dalším nakladatelstvím s běžným nastavením nelíbil. Získali ji až po osmi letech vyjednávání po propojení s firmou *B. M. Klika*.

Hlavním iniciátorem byl *Václav Poláček*, přítel mnoha literátů a výtvarníků.

„Základní povinností členů bylo zaplacení 10,- Kč zápisného, složení členského podílu ve výši 40,- Kč a pravidelné odebírání nejméně čtyř knih nebo obrazů ročně. Z mnoha stesků v nakladatelském časopise i v propagačních letáčcích však vyplývá, že členové toto ustanovení často nedodržovali a platili pozdě, nebo spláceli své dluhy po částech. Družstvo tak mělo občas finanční potíže, které muselo řešit úvěry. Pomoc mu byla několikrát poskytnuta i od družstevní tiskárny Grafia v Praze.

³⁸ ARTĚL, Myšlenka, aktivita a hlavní osobnosti sdružení, Markéta Skopalová, bakalářská práce Ústavu dějin křesťanského umění, 2007. s.22

³⁹ *Artěl: Umění pro všední den 1908–1935* [online]. [cit. 2016–08–24]. Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-ru-briky/artel>

40 VÁVROVÁ, Vladimíra. Historie družstva Družstevní práce. *Czech Co-operator*. 2006(1). nepag.

K právům členů patřila volba představenstva a dozorčí rady a hlasování o knihách vydávaných v hlavní edici Živé knihy. S nárůstem členské základny se ale toto hlasování postupně stalo formálním a hlasovací lístky sloužily pouze ke stanovení nákladu.

41 JOHANISOVÁ, Naďa. Kulturní družstva. *Kulturní noviny*. 2009, listopad/prosinec, s. 34

Knihy byly členům zasílány poštou, pražští členové si je odebírali osobně, nebo je dostávali prostřednictvím poslíčků. Pro lepší organizaci byl vytvořen systém místních důvěrníků, kteří měli spojení s pražským ústředím a jednou ročně se účastnili valných hromad.

Jelikož prosperita podniku i ceny knih závisely na počtu členů, byla prováděna systematicky rozsáhlá agitace – pořádány besedy, výstavy doma i v zahraničí, koncerty, byl natočen například i dokumentární film „Jak vzniká kniha“.⁴⁰

Družstvo neexistovalo z důvodu výtěžku. Jeho členové chtěli vytvářet krásné a chytré knihy a to byl společný motor všech. Dle Naďi Johanisové družstvo vzniklo i proto, „aby se vyhnulo mezičlánkům (velkoobchod, maloobchod) a docílilo toho, že knížky byly relativně levné a většina zisku nešla překupníkům, ale autorům. (...) I to je znak autentických družstev – členové mají nárok na zisk, ale nesou i riziko podnikání.“⁴¹

Navíc každý člen dostával měsíčník, kam přispíval například Václav Kaplický, Petr Kříčka, Karel Nový, Jaroslav Seifert, Karel Konrád, Mirko Pašek a jiní. Důvodem bylo informovat o kulturním životě v Československu, přes literární novinky až po dění v družstvu, a příspěvky spojovala snaha o probuzení aktivního členství.

Nakladatelství vydávalo knihy všeho druhu, české i zahraniční, pro dospělé i pro děti, včetně finančně nevýhodného sborníku „Dějiny a přítomnost“, kde vycházela tři čísla ročně jen z důvodu nutnosti osvěty o metodice a organizaci vědeckých prací.

Vedení Družstevní práce vždy striktně dbalo o jazykovou preciznost vydávaných knih. Už do každé autorské smlouvy byl zahrnut odstavec týkající se jazykové správnosti. Text byl vždy kontrolován filologem. Také grafická úprava vydávaných knih dosahovala vysoké úrovně. Publikace měly většinou přebal a vstupní kresbu, jejímiž autory byli význační soudobí umělci – František Bidlo, Cyril Bouda, Josef Čapek, Emanuel Frita, Josef Lada, Václav Rabas, Vlastimil Rada, Karel Svolinský, Toyen, Jiří Trnka a četní další.

„Vazbami knih, prováděnými od roku 1924 ve vlastní knihařské dílně, slavila Družstevní práce velké úspěchy i v zahraničí. Není bez zajímavosti, že každý člen si mohl vybrat, zda chce knihu brožovanou, nebo ve vazbě plátěné, poloplátěné, kožené, nebo polokožené.“

Vysoké nároky byly kladeny i na výběr a kvalitu práce tiskáren. Nejvíce zakázek bylo zadáváno do pražské družstevní Grafie.

Důraz na kvalitu a výtvarnou úroveň vydávaných knih přivedl vedení Družstevní práce i k zájmu o výrobu a prodej uměleckých děl a různých bytových doplňků. Za tím účelem byla v roce 1927 otevřena v Myslíkově ulici v Praze prodejna tzv. Krásná jizba. Prvním vedoucím Krásné jizby byl malíř Emanuel Frinta.⁴² Její pobočky se poté rozrostly do dalších měst.

Během okupace byla spousta lidí z Družstevní práce zatčena a někteří i popraveni. (Například i Vladislav Vančura, o kterém budu psát v další kapitole.) Po válce pokračovalo nakladatelství dále a přicházeli noví lidé. V roce 1949 však bylo vynuceně sloučeno s nakladatelstvím Svazu bojovníků za svobodu – Mír a v roce 1952 ztratilo nakladatelské oprávnění.

3. 3. 3. Jediné filmové družstvo a snaha o proměnu prvorepublikového filmu

Při hledání historických linií, které by mi pomohly zorientovat se v prvorepublikovém českém filmovém družstevnictví, jsem i přesto, že družstva představovala tak rozšířený dobový trend, narazila na jediný případ. V literatuře je z nepochopitelného důvodu vždy označován souslovími jako „jakési filmové družstvo“ či „něco jako družstvo“ atd.

Toto družstvo nikdy nemělo jméno ani prohlášení, vyrobilo jediný film, jeho existence trvala několik měsíců a informací je o něm velice málo. Přesto je to pro naše potřeby nejzásadnější chvíle v historii českého filmu, ze které se můžeme inspirovat.

Idea vznikla na pravidelné schůzce redaktorů a spisovatelů, kde byli i budoucí scénáristé jediného českého družstevního filmu se jménem *Marijka Nevěrnice*, literáti Vladislav Vančura, Ivan Olbracht a Karel Nový. Dle posledního jmenovaného to byl právě Vančura, který s ideou založit družstvo přišel⁴³.

3. 3. 3. 1. Filmový průmysl a avantgarda za první republiky

To, že filmové družstvo vzniklo v roce 1933, bylo dáno dvěma vlivy. Prvním byla politická situace na poli filmu. „Vančurův pokus nalézt ke stávajícímu produkčnímu modelu nějakou alternativu a získat pro filmovou tvorbu kvalitativně odlišné, nezávislé zázemí, měl své hluboké opodstatnění. V roce 1932 zavedlo ministerstvo obchodu kontingentní systém, v němž bylo povoleno k dovozu zahraničních filmů vázáno na výrobu filmů českých. Část domácí produkce tak vznikla pouze z potřeby získat dovozní povolení a s tím

⁴² VÁVROVÁ, Vladimíra. Historie družstva Družstevní práce. *Czech Co-operator*. 2006(1). nepag.

⁴³ TAUSSIG, Pavel. *Filmové hoře Ivana Olbrachta*. Praha: Československý filmový ústav, 1981. s.24

⁴⁴ KLIMEŠ, Ivan – Marijka nevěrnice (1934). Pokus o nezávislý film. = Die untreue Marijka (1934). Versuch zu einem unabhängigen Film. Klimeš, Ivan. In: Obrazy času. Český a rakouský film 30. let. = Bilder der Zeit. Tschechischer und österreichischer Film der 30er Jahre / Praha : Národní filmový archiv, 2003 s. 160–201. (1934), pokus o nezávislý film, Obrazy času. Český a rakouský film 30. let / Bilder der Zeit – tschechischer und österreichischer Film der 30er Jahre, NFA, 2003. s.164–165

⁴⁵ Film. 1934, (3). s.3

⁴⁶ NEZVAL, Vítězslav. *Z mého života*. 1. Praha: Československý spisovatel, 1965. s.175

*také korespondovaly minimalizované náklady i nedbalá péče o každý takový projekt. Na místo kulturní a umělecké stimulace plodil kontingentní systém svým ryze ekonomickým pojetím spíše lhostejnost k výslednému produktu.*⁴⁴

S odstupem se nezdá náhodou, že průkopníky jiného ekonomického přemýšlení o filmu jsou právě literáti a ne systémem vyškolení filmaři, kteří měli své místo a pohled jistý a stav filmového řemesla je nijak nerozrušoval. Nemožnost koexistovat s filmovým průmyslem, který produkoval povětšinou jen osvědčené braky, nutně musela posunout ty, kteří toužili po uměleckém filmu, k jinému druhu přemýšlení. Experimentům nebyla nakloněna ani kritika a na režijní počiny Vančury a jeho tvůrčího kolektivu reagovali například takto: „*Nemůže být mistrem, kdo nebyl učedníkem.*“⁴⁵

A tak druhý z důvodů, *Vančurova* příslušnost k české avantgardě (byl například členem *Devětsilu*), z něj vytvořil outsidera jak ve filmařských kruzích, tak i v těch uměleckých. Ty obecně pokládaly český film za brak a filmové prostředky považovali za zbytečně materiální a omezené. Příkladem může být citace jednoho z mála spisovatelů, kteří s filmem „kolaborovali“, *Vítězslava Nezvala*. (Mimochodem jediného, o kterém se ví, že členství ve filmovém družstvu odmítl). „*At napsal člověk co napsal, v rukou filmařů se to proměnilo a zbanalizovalo, že nezbylo před premiérou nic než prosit, aby vás producent škrtl ze seznamu lidí, kteří buď skutečně nebo domněle spolupracovali na filmu*“⁴⁶.

Nutnost udělat si tedy vše „*po svém*“ jak v rovině tvůrčí vize, tak mimo produkční systém, který by takovou vizi dovolil, byla základem k nejzásadnější úvaze o filmovém producentství za první republiky.

3. 3. 3. 2. Marijka nevěrnice a její filmové družstvo

Důvodem, že právě film *Marijka nevěrnice* měl ten luxus, že za ním stál princip družstevnictví, je to, že šlo o film byl svým tématem i režijní prací zcela průlomový. Scénáristé *Vančura*, *Olbracht* a *Nový* připravili film, který poprvé u nás využívá dle tehdejšího sovětského vzoru tzv. *naturščíků*, je post-synchronován v rusínštině a jidiš a odehrává se v přirozených exteriérech. Samotný rozpočet byl 2/3 oproti běžnému hranému filmu té doby.

Protože založení družstva nebylo nikde zdokumentováno, nikdo nenapsal žádné stanovy a nevydal prohlášení, není jasné, jak členství ve družstvu fungovalo. Většina zdrojů odhaduje členy podle vkladu, protože právě vklad, který nemusí být vůbec stejný, dělá z vkladatelů družstevníky, tedy lidi s právem jednoho, bez ohledu na vklad, stejně hodnotného hlasu.

Jak zjistil *Ivan Klimeš*, v jehož textu pro sborník o filmu

30. letech se dá zjistit nejvíce, „rozpočet filmu byl stanoven na 500 000 Kč, což je o 200 000 až 300 000 Kč méně, než byly průměrné náklady na celovečerní hraný film. Melantrich kryl polovinu celé částky, tedy 250 000 Kč. Na financování *Marijky* se dále podílel Ivan Olbracht, který složil asi 50 000 Kč v úpisech *Hypoteční banky*, kolem 30 000 Kč obstaral Karel Nový, jinak Vančurův kamarád od klukovských let a spolužák z benešovského gymnázia. Přispěl též Vančura, ale v jaké výši, není známo (mohlo se jednat o zbývající sumu 65 000 Kč).“⁴⁷ To, že každý přispíval jiným vkladem, již ukazuje na to, že investované peníze byly až věcí druhořadou.

Zajímavá byla i role *Melantrichu*, který se i přes vklad nejspíš mezi družstevníky nepočítal, ale byl v roli jakéhosi mecenáše. Zájem nakladatelství na filmu byl nejspíše vázán k autorům a jejich literárnímu zaměření. Vydával zde v tu dobu *Ivan Olbracht* a chvíli před přípravou *Marijky nevěrnice* se stal jejich kmenovým autorem i *Vančura*. Za zmínku stojí, že díky pravidelné a vysoké měsíční gáži si mohl dovolit zanechat svého druhého zaměstnání, které jej na rozdíl od literatury do té doby živilo. Byla to profese lékaře, kterou díky *Melantrichu* mohl pověsit na hřebík a se stálým platem se věnovat literatuře, potažmo režii.

Film *Marijka nevěrnice* nebyl přijat kritikou ani diváky zvyklými na zahraniční produkci s jednoduchým dějovým vyprávěním, oficiálními filmařskými kruhy byl blokován a jeho projekce byly omezené, a podařilo se jej prodat až po nějaké době. To, v jaké úctě měl Melantrich své autory i přes neúspěch filmu, je vidět z citace následujícího dopisu, který přišel Ivanu Olbrachtovi při koupi *Marijky* společností *Merkuria film*: „Jedná se tedy o celkový obnos K 18 000,-, který jest i nás deponován a lze použít k částečné úhradě ztráty, kterou jste utrpěl při výrobě tohoto filmu. Prosíme, abyste se laskavě dohodl s p. Karlem Novým a s p. dr. Vl. Vančurou a sdělil nám, kolik a kam Vám máme příslušnou částku poukázati.“⁴⁸ *Ivan Klimeš* z tohoto dopisu vyvozuje krom velkorysého vztahu k autorům (*Melantrich* si nevzal z distribuce žádné peníze pro sebe na vyrovnání dluhů, které propadem filmu vznikly), že je to nepřímým důkazem skutečnosti, že družstvo nemělo další členy než tuto triádu.

Přesto byl zásadní postavou celého projektu producent *Ladislava Kolda*. Vyřizoval veškerou agendu s úřady a v titulcích je zmiňován jako vedoucí produkce, kdežto o družstvu není o roli producenta nikde ani řádka. Jeho zázemí bylo v té době ve Zlíně, kde se mnohé naučil jak na poli filmu, tak i „nového přemýšlení“ o filmařině jako profesi a jejím místě v České republice.⁴⁹

⁴⁷ KLIMEŠ, Ivan – *Marijka nevěrnice* (1934). Pokus o nezávislý film. = Die untreue Marijka (1934). Versuch zu einem unabhängigen Film. Klimeš, Ivan. In: *Obrazy času. Český a rakouský film 30. let. = Bilder der Zeit. Tschechischer und österreichischer Film der 30er Jahre / Praha : Národní filmový archiv, 2003 s. 160–201. (1934), pokus o nezávislý film, Obrazy času. Český a rakouský film 30. let / Bilder der Zeit – tschechischer und österreichischer Film der 30er Jahre, NFA, 2003. s.163*

⁴⁸ Tamtéž, s.164

49 Ladislav Kolda byl velkým přítelem Alexandra Hackenschmieda a ho doporučoval ho také jako střiháče filmu. Tvůrčí kolektiv jej ale odmítl.

50 TAUSSIG, Pavel. *Filmové hoře Ivana Olbrachta*. Praha: Československý filmový ústav, 1981. s.40

51 PAULÍK, Jaroslav Jan. *Neboli Film na svobodě*: z rozhovoru s Vančurou, Plachtou a Blažkem. *Rozpravy Aven-tina*. 1934, IX(1), s. 1.

52 V rámci dějin české literatury najdeme u Vančury zcela stejnou linii „snahy o změnu“ i na poli literatury.

To, že se skupině jednalo o opravdové družstevní principy, pokud o nich vůbec můžeme mluvit, není vůbec nutné usuzovat jen kvůli společnému finančnímu vkladu. Je to jasné už z vlastní prezentace skupiny, která o sobě vždy hovořila jako o celku. *Ivan Olbracht* v článku „Každý hraje sebe“ o filmu *Marijka nevěrnice* hovoří jen ve jménu celého tvůrčího kolektivu a zásadně nikoho neopomíná. „*Celý štáb od tvůrců po posledního pomocníka svou prací demonstruje nejen své umělecké, ale i občanské a politické stanovisko.*“⁵⁰

Toto dokládá i citace z rozhovoru *Vančura & Comp. neboli Film na svobodě*, který pořídil *Jaroslav Jan Paulík* při natáčení *Marijky*:

„– Nikdo nám do toho nebude mluvit. Kapitál platí rovnoměrně s námi, my se účastníme svojí prací. A ta vychází ze vzájemné důvěry. Je to film na svobodě, to je jasné, jinak by nebyl chudý, ale nebyl by na svobodě.

– Zbodneme-li to, nemáme se na co vymlouvat. Pak si řekneme, že to nedovedem.

Všichni se usmívají, Vančura, Plachta a Blažek. Nevypadá, jako by to chtěli zbodnout.

Film je kolektivní práce, ovšem. Dělá jich to několik a vlastně mnoho. A film není možný jako kompletní umělecké dílo, dorozumívají-li se spolupracovníci zkusmo, nebo nedorozumívají-li se vůbec. Je to karikatura součinnosti, ty korektury a vyrovnávání, kompromisy názorů a pojedí leckdy docela disparátních, vyrovnávání násilné a nesouvislé.“⁵¹

3. 3. 3. 3. Pokrokové vize Vladislava Vančury

O *Vančurovi* toho bylo napsáno hodně, ale přesto je třeba neuzavřít kapitolu jediného filmového družstva první republiky neúspěchem *Marijky nevěrnice*, protože snaha o nezávislost tvůrčí i producentskou, roční existencí družstva nezmizela.

Vladislav Vančura byl až do své poprav v roce 1942 nezdolným průkopníkem nových vizí filmové výroby.⁵² Je otázkou zda by se vize družstva podařila a rozvinula, kdyby české filmové prostředí bylo připraveno na „skousnutí“ *Marijky*. Dle dochovaných zdrojů to ale vypadá, že samotné družstevnictví zkrachovalo spíše na nepromyšleném plánu a absenci dlouhodobější vize, než na nesmyslnosti této idey.

Vančura se ale i nadále nevzdal a mluvil očividně o založení vlastního filmového studia. Našel vhodné prostory kolem obory Hvězda, zakoupil si světla a nabídl trvalou spolupráci hudebnímu skladateli *E. F. Burianovi*, kameramanům *Jaroslavu Blažkovi* a *Václavu Hanušovi* a architektům *Vilému Rittershainovi* a *Bedřichu Feuersteinovi*. Hodlal vybudovat studio s trvalým týmem, který by hledal další umělce ke spolupráci. Tato vize se bohužel

nikdy neuskutečnila a pokud o ní někde najdeme zmínku, je většinou komentována jako bláznivá chiméra, která ani uskutečnit nešla.

Kruh *Vančurových* vizí se uzavírá zestátněním kinematografie, což byla poslední idea z dílny jeho snah o nezávislou filmovou tvorbu, kterou neovlivňují zájmy trhu a peněz. Na té pracoval jako předseda Československé filmové společnosti, založené v roce 1936 a za okupace ilegální, ale na jejím plném prosazení již participovat nemohl. V roce 1942 byl popraven nacisty a k zestátnění došlo samozřejmě až po válce, v srpnu 1945.

Jak je vidět, *Vančura* byl nezdolný a neúspěchy jej neodrazovaly. Hledal správné cesty bez kompromisů, na které tehdy možná bylo ještě brzo. Jenže nebýt takových *Vančurů*, nezmění se nic. Proto se zdá glosování filmových historiků o nepodařených vizích, které nemohly skončit jinak, být ideologicky zatíženo. Jen u *Karla Taussiga* nacházíme nadhled a pochopení pro význam *Vančurových* vizí. „Vytvořil dílo, které tvoří jeden ze základů našeho předválečného filmového umění. Svou tvůrčí nekompromisností, bojem proti konvenci a usilovnou snahou vydobýt pro sebe a své spolupracovníky svobodné tvůrčí podmínky ukázal mnoha dalším cestu.“⁵³

Zde bych historický družstevnický exkurz ukončila. Zestátnění kinematografie, jedno z nejlepších rozhodnutí historie českého filmu a možná i cesty, která neměla být v devadesátých letech pohřbena, je ideálním předělem do současnosti. Jak té filmové, tak té družstevnické.

53 OLBRACHT, Ivan, Vladislav VANČURA a Karel NOVÝ. *Marijka nevěrnice*. Praha: Odeon, 1982. s.34

4. Inspirace současným družstevnictvím

4. 1. Nemožnost inspirace současným filmovým družstevnictvím

Pokud bychom chtěli čerpat inspiraci z jiných filmových družstev a dle nich naplnit své stanovy a fungování, není to možné. V Čechách žádné filmové družstvo, které by toho dělalo víc, než provozovalo kino, nikdy nebylo a není. (Nezapomínám na družstvo okolo *Marijky nevěrnice*, jen z něj ohledně struktury není možno čerpat, protože vlastně nikde jinde než v rovině ideje neexistovalo.) A kdybychom si chtěli brát za příklad fungující filmová družstva po světě, narazíme zas z jiného důvodu. Tam, kde družstva s filmovým zaměřením existují, není legislativa podobná té naší a pojem „*kulturního družstevnictví*“ obnáší zcela jiné možnosti.⁵⁴

V první řadě je to možnost být neziskový, což v našich podmínkách nelze. Družstvo je u nás vnímáno stejně jako s.r.o. a bez zisku, podvojného účetnictví a zaměstnanecké struktury zde člověk moc nenadělá. Filmové družstvo tak může fungovat jako nezisková organizace (přitom ho zisk neomezuje), získávat kulturní granty a nevydělávat.

Družstev, která fungují jako klasická filmová produkce, ovšem jejich zisk nejde jen na jejich obživu, ale dle určených pravidel se přerozděluje solidárním způsobem, je na světě mnoho. Kromě toho, že se podílejí na vývoji filmu, dělají i filmovou osvětu a provozují sdílená místa se sdílenou technikou. Ale pokud u nás legislativa nezavede pojem kulturního družstva, nemá smysl se nořit do hloubek jejich stanov.

Přitom je jasné, že pokud nějaká filmařská skupina funguje jako zajatý tým, umí si i vydělat peníze, ale hlavně jsou pro ní prioritou solidární principy. Cesta od aktivismu bez peněz buď skončí s kartičkou zaměstnance České televize (s nadějí, že bude měnit systém zevnitř), a nebo vytvořením solidární skupiny a vznikem družstva.

4. 2. Inspirace fungujícími družstvy a jejich modely v ČR

Co tedy v současném systému na poli družstevnictví může být pro nás inspirací? Jsou zde zajímavé skupiny, jejichž právní forma je družstvo a nejde jen o družstva výrobní a spotřební. V různých ideových či praktických věcech se tyto iniciativy s naší ideou protínají.

4. 2 .1. Autonapůl, carsharingové družstvo⁵⁵ – firma s vyšším smyslem

Jde o příklad úspěšné „firmy“, která je družstvem a spojuje ekologické a udržitelné přemýšlení s podnikáním. „*Začínali jsme jako sdružení a nebylo úplně myslitelné*

⁵⁴ Například Jonas Mekas stojí za slavným filmařským družstvem, které se věnuje hlavně archivování a distribuci filmů <http://film-makerscoop.com/about/history>

⁵⁵ *Autonapůl* [online]. Brno [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: <http://www.autonapul.org>

56 WOLF, Vojtěch. BYZNYS ŽIJE:: Když auto potřebujete, ale nechcete. Sdílení začíná vydělávat. In: *Lidovky.cz* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: <http://byznys.lidovky.cz/kdyz-auto-potrebujete-ale-nechcete-sdileni-zacina-vydelavat-pl7-/doprava>.

57 Více informací o etických bankách na: <http://www.etickefinance.cz/nedavna-historie/>

58 WOLF, Vojtěch. BYZNYS ŽIJE:: Když auto potřebujete, ale nechcete. Sdílení začíná vydělávat. In: *Lidovky.cz* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: <http://byznys.lidovky.cz/kdyz-auto-potrebujete-ale-nechcete-sdileni-zacina-vydelavat-pl7-/doprava>.

59 Přes čáru:: Nedělat věci pro peníze, ale pro lidi. Radio wave [online]. Český rozhlas [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiowave/pres-caru/_zprava/pres-caru-nedelat-veci-pro-penize-ale-pro-lidi--1647087

*převést firmu na s. r. o. Navíc družstvo je v české legislativě velmi flexibilní a umožňuje si nastavit firmu v rozsahu od sdružení až po akciovku.*⁵⁶ To jsou slova Ing. Kutáčka z Brna, který krom tohoto projektu stojí třeba i za pomalu se rozjíždějící první českou etickou bankou⁵⁷.

Družstvo vzniklo v roce 2003 a stála za ním praktická potřeba několika rodin sdílet auto. Založili sdružení a jeden z nich mu prodal svůj starý vůz. V roce 2010 se spojili se sdružením Autodružstvo a aut bylo hned pět. Přicházeli noví motivovaní lidé a forma sdružení přestala dostačovat. A tak v roce 2011 vzniklo *družstvo Autonapůl*. V roce 2016 vlastní družstvo přes 40 aut v osmi městech.

Družstevníků (tedy i spolumajitelů) je 13 a zákazníci, kteří služby využívají, družstevníky nejsou. O chod se stará tříčlenné představenstvo. „*I marketing je atypický – spoléhá jen na ústní reklamu. V roce 2016 byl o službu dokonce takový zájem, že představenstvo jakýkoliv marketing zakázalo*“⁵⁸

Značná výhoda tohoto družstva je, že má možnost vlastně jen narůstat. Není omezeno českou legislativou, neboť se chová jako firma, a forma družstevnictví je mu tedy jen nápomocna.

4. 2. 2. Kavárna jako prostředek – dvě inspirace

Ač provoz kavárny vypadá jako činnost vzdálená od oblasti našeho zájmu, u družstevních kaváren je často opak pravdou. Oba následující subjekty nebyly založeny za účelem zisku a jejich zájem o družstevní formu sebou vždy nese něco navíc a často shodného s naším zájmem.

Tři ocásci, družstevní kavárna a cukrárna

Kavárna vznikla před 2013 lety a založili ji čtyři kamarádi z Brna se stejným přístupem k solidaritě a kritickým pohledem na stav světa. Původně běžný podnikatelský záměr, který se tak i tvářil v účetnictví, se v roce 2016 přeměnil na právní formu družstva.

Idea byla mít společné místo, kde se nemají generovat peníze, ale bude se provozovat společná činnost, která přinese i šíření společenských témat. Krom zaměstnávání lidí znevýhodněných na trhu práce pořádají „ocásci“ rozmanitý kulturní program, vyučují kromě jiných jazyků češtinu pro cizince a restartují sousedské vztahy a zeleň v ulici.

Tři ocásci statutárně spadali od začátku pod spolek, přesto veškeré jejich fungování vycházelo z družstevních principů. O chodu kavárny spolurozhodovali lidé za barem i v kuchyni (kde pracují i lidé znevýhodnění na trhu práce), ale nebylo to ono. „*Když sem chodíš na brigošku, tak je to jiný, než když je to i tvoje.*“⁵⁹ To byly limity neformálního družstva.

Zkušenost ukázala, že ve chvíli, kdy právní forma dala možnost být skutečnými družstevníky všem, kdo se na chodu kavárny (a nově i cukrárny v sousedství) podílí, chod podniku se mění.

Protože čtyři zakladatelé byli těmi, kdo od počátku znal chod kavárny, veškerá zodpovědnost a tedy i časové vytížení se soustředilo na ně. Po proměně právní došlo i k proměně chování dalších družstevníků, kteří začali práci brát více za svou. Vznikly pracovní skupiny, povinnosti se přirozeně rozprostřely a čtyřem iniciátorům tak zůstalo více volného času k šíření myšlenek.

O tom, že cesta ke změně právní formy může stát opravdu jen na ideovém základě, svědčí slova jednoho ze zakladatelů „ocásků“: „*Ve světle společenské krize lidi cítí, že nemají vliv na chod věci. A my to můžeme umožnit tím, že jsme družstvo. Můžeme dát možnost lidem mít vliv alespoň na jednu část svého života, v tomto případě na práci.*“⁶⁰

Narazili zatím na jediné limity, a to je nemožnost dát si do stanov opravdu to, co chtějí. Jejich rozhodování stojí na konsenzu (to nelze do stanov napsat, a tak tam mají poměr hlasů 2/3), a také trvají na nutnosti přijímacího rituálu. Vytvářejí tak náhradu stanov, jakási interní pravidla, která se musí dodržovat a tak lze limity stanov obejít. (Mimoходом stanovy jim volně k dispozici poskytla jiná družstevní kavárna, pražská ROH.)

Inkognito, družstevní kavárna, antikvariát a fotostudio

Plzeňská studentská kavárna přešla pod družstvo také až po delší době, a to pod *družstvo Hlas* v roce 2014. Místo, které založili lidé kolem antropologických studií, není jen kavárnou. Je zde i antikvariát se společenskovedním zaměřením a fotostudio. Jedno dotuje druhé a dle všeho je to udržitelné.

Kavárna Inkognito se emancipovala od velkých společností a odebírá zboží od firem a lidí, kteří jsou družstvu sympatičtí. „*Děláme to jako extenzi našeho vlastního životního prostoru, proto nemá smysl, abychom ten prostor zaplnili věcmi, které nám prodávají lidé, kteří nám nejsou sympatičtí, kteří reprezentují společnosti, které nám nejsou sympatické.*“⁶¹

Za barem zaměstnávají družstevníci mladé lidi z vyloučených lokalit, ve fotoateliéru fotí pro rozvinutý neziskový sektor Plzně a v antikvariátu lze najít literaturu i skripta, která jsou obzvláště v Plzni ceněným zbožím. Na baru se točí pivo vyráběné lidmi z ústavu Družstevník a hostí tu i bezpečnostní zónu.

Družstvo prý založili právě proto, aby vyzvedli roli prvorepublikového družstevnictví, která byla v Plzni obzvláště

⁶⁰ Přes čáru: Nedělat věci pro peníze, ale pro lidi. Radio wave [online]. Český rozhlas [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiowave/pres-caru/_zprava/pres-caru-nedelat-veci-pro-penize-ale-pro-lidi--1647087

⁶¹ Společnost On air: Chybí vám komunitní klubovna? Založte družstevní kavárnu. Radio wave [online]. Český rozhlas, 2014 [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiowave/spolecnost/_zprava/chybi-vam-komunitni-klubovna-zalozte-druzstevni-kavar-nu--1431833

62 KOTÁB, Jiří. Družstvo fanoušků: nový typ družstva v prostředí České republiky. In: *Politická ekonomie* [online]. Praha, 2010 [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: <https://www.vse.cz/polek/download>.

63 PLOCEK, Jiří. Kulturní noviny pětileté (1. část). *Kulturní noviny* [online]. 2014, 2014(44), 1 [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: <http://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydavatelске-a-medialni-druzstvo/archiv/>

silná, a především chtěli sami rozhodovat o tom, jak má vše být.

4. 2. 3. Družstvo fanoušků Bohemians – fotbal sobě

Může se zdát již zcela nesmyslné zmiňovat zde fanouškovský tým, ale jeho příběh je zajímavý tím, že zde v dnešních podmínkách vzniklo družstvo se záměrem zachránit klub v krachu.

Před začátkem fotbalové sezóny 2005/2006 se totiž tento klub dostal do konkursu. Protože se nenašel žádný investor, který by „Bohemku“ koupil, oddlužil a zachoval její druholigovou příslušnost (jinak by propadla na úplný začátek a musela by se dostat přes deset úrovní), fanoušci se rozhodli jednat sami. *„Založili družstvo fanoušků, soustředili kapitál potřebný k tomu, aby koupili klub od správce konkursní podstaty, domluvili se na splátkovém kalendáři s největšími věřiteli klubu, zaplatili pokutu Českomoravskému fotbalovému svazu a přihlásili se do soutěže Česká fotbalová liga.“*⁶² A poté, co se od fanoušků vybraly tři miliony korun na členských poplatcích a jednotlivých darech, je družstvo jedním z akcionářů.

Bohužel samotná láska k fotbalu nestačí na víc než na samotnou akci záchrany a ač *Družstvo fanoušků Bohemians* existuje dál, dále vybírá členské příspěvky a ovlivňuje chod klubu, není zde další přesah a je otázkou, k čemu takováto právní forma dále je.

4. 2. 4. Kulturní noviny, mediální a vydavatelské družstvo – nezávislost bez peněz

Po krizi v *Literárních novinách* v roce 2009 vznikl *Deník Referendum* a *Kulturní noviny*. Deník se vydal cestou internetu, *Kulturní noviny* cestou tisku a navíc formou družstva. Nevznikly by, kdyby neměly přesný vzor v Německu, vydavatelské družstvo taz. A od nich tuto informaci, kterou měli na paměti: *„Od začátku bylo jasné, že družstevníci, kteří přinášejí do novin členské vklady, z nich nikdy nebudou mít žádný finanční zisk, ale všechny spojovala touha mít noviny. – Později tuto formulaci upřesnili, že samotná existence novin je „politickým ziskem“, a byli pro tento zisk ochotni ledacos obětovat.“*⁶³,

Ukázalo se, že nelze překlopit fungující model ze zahraničí do českého prostředí, ale podstata zůstávala stejná. Idea založení družstva, kde se nahromadí kapitál bez grantů a dotací díky členům, kteří budou díky vlastnímu vkladu a stejnému rozhodovacímu právu angažováni jak společensky, tak v rámci fungování družstva, se ukázal jako funkční, ale ne pro dostatečnou skupinu lidí. Navíc se během času začalo ukazovat, že si pod definicí „občanské kulturně-politické noviny“ každý z členů představuje trochu něco jiného

a i lidské možnosti členů jsou značně rozdílné.

Formu družstva jeho zakladatelé odůvodňují navíc tím, že je zajímavé, jak zareaguje česká společnost na takovou formu kulturního periodika, a dále i to, jak se dříve vzývaná potřeba po angažovaném kulturně–politickém médiu odrazí v solidaritě jejich okruhu. Vycházeli z toho, že je třeba, aby kulturní obec toto periodikum podporovala sama a vazala ho tak za své.

Nasbírali kolem tři čtvrtě milionu korun. Očekávání byla původně větší, ale i ten lidský a finanční nasbíraný kapitál stál za to, aby se do projektu pustili. Mohli tak tisknout každých čtrnáct dní první rok života *Kulturních novin* (mezi rokem 2011 a 2012), v periodicitě nutné pro aktuálnost. To, že se rok podařilo tisknout, vnímají zakladatelé družstva dodnes jako vítězství, které se vtiskne do dějin a doslova „jako důležitý symbol pro budoucnost“⁶⁴.

Po několika číslech však museli usoudit, že jedinou cestou, jak přežít, je přejít do online verze, na kterou stejně tak jako tak chyběly peníze. Nechtěli dělat noviny úplně zdarma (autoři nejužšího výkonného kolektivu psali střídavě za symbolický honorář nebo zdarma) a teprve pomalu se učili komunikovat s malou čtenářskou komunitou.

Z článku Jiřího Plocka o historii *Kulturních novin* je vidět v praxi jeden z bodů autentického družstva, který by někdo mohl brát na lehkou váhu: „*Když mluvím o solidaritě, tak musím říct, že solidarita nás – aspoň dočasně – zachránila. Od začátku jsem se snažil být v kontaktu s berlínským družstvem taz, ve světovém měřítku nejlépe fungujícím mediálním družstvem. (...) Berlínské družstvo se chová přesně podle principů, jimiž je družstevnictví definováno a mezi něž patří mimo jiné i vzájemná pomoc a šíření družstevní ideje. Vedoucí družstevního projektu taz, Konny Gellenbecková, vytvořila malou komunitu ze zástupců mediálních družstev v různých zemích (Švédsko, Turecko, Švýcarsko, Česká republika) (...) a předložila členům družstva taz ideu: Podpořme naše zahraniční rozvíjející se partnery.*

V době, kdy jsme přecházeli na internet a nevěděli, co bude za dva měsíce, přišla z Berlína zpráva: Rozjeli jsme kampaň, vybrali peníze a na členské schůzi v září 2012 je rozdělíme stejným dílem mezi čtyři naše partnery. Tento dar ve výši necelého půl milionu korun zachránil naši existenci v té podobě, jak ji znáte dnes. Jediné, co od nás dárce požadoval, bylo stručné sdělení, na co peníze použijeme, a do členského bulletinu pro příští schůzi od nás žádal zprávu, jak jsme s darem naložili. Moje sdělení znělo: Dotáhli jsme zásadní úpravy softwarové administrace našeho webu a stabilizovali redakční provoz v minimalistické podobě,

⁶⁴ Přes čáru: Nedělat věci pro peníze, ale pro lidi. Radio wave [online]. Český rozhlas [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiowave/pres-caru/_zprava/pres-caru-nedelat-veci-pro-penize-ale-pro-lidi--1647087

65 PLOCEK, Jiří. *Kulturní noviny pětileté (2. část)*. *Kulturní noviny* [online]. 2014, 2014(45), 1 [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: <http://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydatelske-a-mediální-druzstvo/archiv>

66 Jejím výstupem se stala Mediální příloha *Kulturních novin* 13/2011 – viz archiv KN: <http://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydatelske-a-mediální-druzstvo/archiv/tiskem>

67 Shrnutí konference najdete zde: <http://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydatelske-a-mediální-druzstvo/archiv/on->

tak abychom udrželi základní funkce pro tvorbu týdenního vydání (především pak editaci, korektury, propagaci).“⁶⁵

Velikou inspirací pro naši vizi nejsou *Kulturní noviny* jen v tom smyslu, že jsou nám tou nejbližší platformou, kterou tu v současné situaci máme, ale hlavně pro jejich uvažování nad tím, co jako družstvo mají dělat. Samozřejmě že je nutné vydávat noviny plné aktuálních společenských, politických a kulturních témat, což je jejich hlavní činností, ale v druhé a stejně hodnotné řadě se věnují osvětě. *Kulturní noviny* mají za sebou uspořádání tří konferencí (*Angažovaná média v Jihlavě* v roce 2010, o rok později uspořádali další s honosným názvem *Dobývání informační pevnosti aneb zápas o nové pojetí mediálního prostoru*⁶⁶ a v roce 2013 proběhla na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně další *Družstva, komunity, síťování*.⁶⁷) Sami ale přiznali, že bez většího okruhu nejen sympatizantů, ale i aktivních členů je pořádání akcí vyčerpávající a oslabuje i hlavní proud jejich činnosti.

Kulturní noviny žijí z peněz svých čtenářů. Trochu to v dnešní době působí „hit-hitovým“ dojmem, ale s vědomím historické souvislosti s nakladatelstvím *Družstevní práce* dává tento přístup logiku právě v mediálním prostoru, kde lidé cítící potřebu takového periodika se mohou zapojit do jeho vybudování, pokud se stanou družstevníky nebo pokud zašlou projektu ročně pár stovek korun.

Jiří Plocek mi k vývoji přispěvatelů *Kulturních novin* napsal toto: „Když řeknu, že nyní máme cca. 1000 čtenářů, kteří nás skutečně během měsíce čtou a vrací se, tak z toho je několik desítek těch, co nám posílají peníze – různě velké částky. Když jsme začínali s komunikačními aktivitami (oslovováním), které jsou pořád ještě dosti skromné kvůli k tomu, že na to nemáme profesionální sílu (v taz mají celý malý mančaft, který se věnuje jenom členům – kterých je ovšem ca. 15 000) – což bylo v roce 2013, tak jsme za rok od čtenářů dostali ca. 20 tis. Kč, v roce 2014 to bylo 40 tis., v roce 2015 se to začalo přibližovat 100 tisícům. Při našem měsíčním redakčním rozpočtu ca. 10 tisíc (2 korektorky, editor webového vydání, propagační síla – komunikace a rozesílání oběžníku) jsme se začali přibližovat soběstačnosti.

Letos máme za první pololetí příjem cca. 50 tisíc na provoz redakce a dalších skoro 60 tisíc jsme dostali od lidí na *Projekt Redaktor* – vyhlásili jsme sbírku na kolegu, kterého jsme chtěli víc vytížit a odměnit. To je dohromady větší příjem, než za celý předchozí rok. Je potřeba ovšem být opatrný v odhadech a neobyčejně trpělivý, každý nápad má svůj omezený potenciál, ale na druhé straně – cosi pozitivního se děje. Náš sociální experiment se rozvíjí, sice skromně, ale přece! Z hlediska podnikatelského je to asi k smíchu, z hlediska sociálního je to úžasné, získáváme určitou malou

prestiž (chce to pochopitelně stálou prací na sebereflexi), vytváříme svébytný mediální prostor, tvoří se komunita a rezervoár hodnot, které zůstanou zachovány na webu. Jedeme v minimalistickém módu přiměřeně toku prostředků. Bude-li někdy na kancelář či na otevření kavárny, uděláme to, ale pořád musíme být v dialogu s realitou – sociální i ekonomickou. Učíme se. Jsou lidi, kteří chtějí mít všechno hned, mají hlavu vysoko v oblacích, ale z toho je akorát stres a následná frustrace, taky jsme to tak měli, ale postupně se člověk učí – i kolektivnímu demokratickému rozhodování. Umění kompromisu.“⁶⁸

Tímto bych kapitolu o inspiraci družstvy zakončila a přešla k našim ideálům. Vystrčím ale hlavu do oblak, tak abychom mohli v budoucnu v rámci nutných kompromisů přece jen svobodně vybrat nejsoudnější cestu začátku.

68 Osobní zkušenosti Jiřího Plocka, zakladatele družstevních Kulturních novin, emailová komunikace ze dne 10.9. 2016

5. Nápomocné nástroje ke změně a srovnání s cíli

Filmového družstva, verze 2.0

Po rešerších na poli filmového i nefilmového družstevnictví je jasné, že cest jak by družstvo mohlo fungovat je mnoho. Žádná z nich ale neřeší zcela jasně naši vizi. Pokud se chceme inspirovat, potřebujeme hledat nástroje, které by pomohly naší představu opravdu realizovat. Jak je zřejmé z předchozích kapitol, inspirace se nachází spíše v alternativnějších přístupech, než v klasických filmových produkcích.

V následující kapitole se pokusím aplikovat své zkušenosti a sympatie k lokálním a alternativním ekonomickým systémům, které by nám mohly být oporou při definování jakou cestou se vydat.

5. 1. Inspirace LET systémy

V dnešní době, kdy je vše závislé na penězích, neekologickém převozu zboží a neustálém nastavování jeho ceny díky subjektům, které do obchodu vstupují, je dle odborníků na trvalý udržitelný rozvoj jednou z cest k záchraně lokální soběstačnost. Na západě již desetiletí fungují lokální systémy s vlastními principy a vlastní měnou a během posledních pár let začaly vznikat i u nás (obchoduje se například ve měně s názvem brky, soby, pražce či rajčata). Tzv. LETS je slovní hříčka: jednak je to zkratka slov *local exchange trading systems* (obchodní systémy místní měny) a druhak znamená něco jako dejme se do toho.

Kromě toho, že jsem v roce 2014 natočila film *A kdo je tady flákač?* o jihočeském LET systému⁶⁹, jsem o rok později stála u zrodu pražského praLETSU⁷⁰. Zkušenost s tím co pro lidi znamená být součástí takového systému je k nezaplacení. Jsou zde lidé podobného nastavení, kteří by se za jiných okolností nesetkali, nikomu nevadí když jste v dluhu, opravdu nabízíte to co umíte nebo máte a využíváte služeb ostatních a nerozhodí vás, že u sebe nemáte ani korunu, protože díky LETSu hlady nezemřete.

LET systémy z mé zkušenosti fungují více než jako opravdová alternativa k penězům, jako trenažery jiného druhu přemýšlení. Člověk musí zhodnotit co umí, co může nabídnout ostatním a co reálně potřebuje. Což je u filmaře opravdu oříšek. Uvědomí si, jak se vlastně chová ve vztahu k hromadění imaginárních peněz (ať se jim říká pražce, brky či soby) a naopak co s ním dělá, když je v mínusu. Druhou devízou je přehodnocení vlastních schopností, kde pro jednoho banalita se pro druhého stává nedocenitelnou pomocí a tak si člověk znovu musí přehodnotit své umy, které často ani neodpovídají jeho zaměstnání.

A co to může mít společného s naším družstvem? Určitě bychom se nezapojovali do fungujícího systému, ani bychom

⁶⁹ Do vlastních rukou [dokumentární film]. Režie: Tereza REICHOVÁ, pořad Náš Venkov, Česká televize, Česko, 2012. V digitalizované podobě dostupný prostřednictvím ivysilani.cz: <http://www.ceskatelevize.cz/>

⁷⁰ více informací na <https://pralets.cz/>

neduplikovali ten stávající. Již teď jsme společní majitelé techniky, kterou si často někdo půjčuje. Občas za pronájem světel nedostaneme nic, tu někdo dostane pětistovku na ruku, tu fakturujeme tisícovku. Říkáme tomu družstevní technika (vydělali jsme na ni při společných zakázkách) a k jejímu půjčování se stavíme podle toho kdo a na co ji potřebuje.

Myslím, že při úvaze nad naší budoucí podobou, bychom mohli případně zvážit dvě cesty „*filmové půjčovny techniky a času*“. Tou první je cesta, která se bude těžko slučovat s legálním systémem a daněmi. Jde o filmový výměnný systém do kterého by šli zapojit jak studenti filmových škol, tak ostřílení profíci, kteří rádi podpoří myšlenku a naopak potřebují občas někoho na práci, která je obtěžuje dělat. „*V takovémto výměnném systému by se například za zapůjčení kamery na kšeft mohlo „platit“ natáčecím dnem pro neufinancovatelný projekt či práce se psaním grantů by mohla být vrácená například pomocí se stříhem jiného filmu.*“⁷¹

Krom praktické hodnoty takového projektu by zde byl přesah setkávání lidí, tak jak je to u LET systémů, kde právě propojování se a vzájemné ovlivňování stojí daleko výš nad reálnými obchody o které se tváří, že jde a jsou samozřejmě hnacím motorem.

Takový obchod není pro každého, ale právě to je výzvou pro vybudování platformy spřátelených filmařů, kde většinou špatná socioekonomická situace dává tušit, že jde o opravdové milovníky filmařiny. Ať je to tím, že jsou ještě na škole či právě proto, že se jim nepodařilo uchytit v „*prograntovaných*“ produkcích.

Taková úvaha navíc vyžaduje zcela jinou strukturu než je družstvo, muselo by jít o volnou platformu na které nejde zisk směrem k nám, ale například na nákup nové techniky a na vývoj funkčního webového systému. Další varianta by byla, že by tu dokonce žádný zisk nebyl.

Druhá cesta je cesta ryze pragmatická. Při konzultacích nad možnostmi založit *Filmové družstvo, verze 2.0* padal zásadní argument nutnosti umět družstvo uživit a tak najít výdělečnou činnost, která by „*krmila*“ činnost nevýdělečnou, kterou chceme dělat. Zde by tedy šlo o klasickou půjčovnu techniky, která by jasně byla spojena se jménem našeho družstva a ve stanovách by byla podmínka, že z jejího pronájmu jde část na provoz. Druhá část by ale mohla jít například do fondu na výrobu filmů, které jsou v tržním prostředí dokumentárního filmu nerealizovatelné.

5. 2. Inspirace sdíleným prostorem

Není praktičtější a dynamičtější cesty k stále obnovovanému filmovému nadšení než společný prostor,

kde se lidé setkávají. Samozřejmě jsem díky tomu docenila význam cestování režisérů po festivalech a společné setkávání se na akcích, ale základem je a bude vždy vysoká škola. O tom, proč by měl vzniknout sdílený prostor pro dokumentaristy jsem psala již v krátkém blogu pro Dok revue: *„U stolu jsme seděli my, kterým se v hlavě rodí nutnost založit malé filmové družstvo, pak ti, kteří by rádi vyvíjeli své filmy v bezpečném prostředí daleko od České televize, dále i ti, co se nebojí založit si malou produkční společnost či jsou na nějakou navázaní a nakonec pár jednotlivců, kteří vlastně jen nechtějí zmizet ze sítě, již jim katedra na FAMU nabízí. Debatovalo se o možnosti spojit se a dost rychle se ukázalo, že každý má jasné představy o tom, co do budoucna chce, a že jsme vlastně nepropojitelní. Diskuze pokračovala přesto dál. „Proč tedy sedíme u společného stolu?“ (...) Hlavně proto, abychom byli v denním styku s lidmi, co se věnují stejné činnosti. Vlastně by šlo o pokračování toho, co se děje na chodbičce naší katedry den co den. Právě tam často zazní kouzelná věta „No a na čem teď děláš?“ Ta umí vyústit v dramaturgickou pomoc, nasměrování na nové postavy filmu či k lepšímu technickému zázemí. Nic objeveného, ale vlastně to nejdůležitější, co škola nabízí. Neustálý kontakt s tvůrčími lidmi, kteří si bez závisti pomáhají jen tím, že si povídají o tom, co dělají.“⁷²*

72 REICHOVÁ, Tereza, DOK revue, [online]. 26.03.2015 [cit. 2015-03-26]. Dostupné z: <http://www.dokrevue.cz/blog/kancely-nebo-kliniku-aneb-zapis-od-spolecneho-stolu>

Myslím, že jsme zde opět v rovině dvou vizí. Jedné více ideologické, odstředivé od našeho družstva (přesto mně opět více sympatické a druhé praktické). V té první (a studenty dokumentu v roce 2015 diskutované) existuje nevyužívaný prostor získaný za symbolický nájem a platbu složenek od jeho správce kterým je Úřad pro věci majetkové, magistrát či snad AMU. Jeho náplní jsou „kanceláře“ pro jednotlivé skupiny, kterými mohou být jednotlivci i právní subjekty, sdílené pracovní prostory, půjčovna techniky (!) a hlavně multifunkční prostor pro projekce a debaty s pivem a kávou.

Tento multifunkční prostor je zásadní tím, že zavazuje lidi/skupiny využívající dům, k plnění úkolu, stejně důležitému jako je placení složenek za elektřinu. Je to pravidelná tvorba kulturního programu. Nejen, že bude tvořit dům takovým, jaké by mělo kreativní místo soustřeďující podobné lidi být, ale bude jasným vzkazem kolektivu, že zájem je opravdu vyšší, než „levná kancelář“. Zázemí, které zcela určitě nebude lepší než na samotné FAMU, bude též ty, kteří se budou posunovat blíže ke komerčnímu subjektu či dokumentaristické celebritě, nutit hledat si lepší – reprezentativnější prostor.

Ta druhá, ale ne o moc strídmější vize, je vytvořit takový prostor pod družstvem. Nedokáží si představit jak bychom bez kapitálu získali prostor (v případě malé družstevní skupiny těžko přesvědčíme výše zmíněné instituce), ale idea je podobná. Jen zde mluvíme spíše než o domu uprostřed města

73 RAVENTÓS, Daniel. *Materiální podmínky svobody*. Přeložil Štěpán ZAJAC. Praha: Rubato, 2015. Eseje (Rubato). s. 28

o zahradní chatce na Zahradním městě či nějakém suterénu.

Každopádně prostor, který bychom využívali my jako družstvo pro zpracovávání filmů, výdejnu techniky a kulturní a vzdělávací program je krásnou vizí. Koresponduje s nutností být propojen s těmi, které chci oslovovat, nutní nás být pospolu a nabízet místo k využití těm, kteří jiné místo nemají.

74

Bývalá portugalská kolonie, od roku 1999 zvláštní správní oblast Čínské lidové republiky.

75 PAULENKOVÁ, Kristína. *Revoluce v sociálním systému? Garantovaný příjem testuje stále více zemí*. Idnes [online]. mafa.cz, 2016, , 1 [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: <http://ekonomika.idnes.cz/univerzalni-garantovany-prijem-pro-vs-echny-fm5-/eko-zahranicni>

5. 3. Inspirace úvahou nepodmíněného základního příjmu

V tomto bodě se shodneme s celou skupinou lidí, která uvažuje o případném členství v *Filmovém družstvu, verze 2.0* a přitom je to vize s největším otazníkem družstevního nápadu. Střihač, kameraman, zvukařka, scénárista, režisérky, produkční...Všechny nás spojuje finanční nejistota a v různé míře přistupování na práce, které bychom za vyvážené finanční situace nedělali. Každý má jinou míru, ale trápí nás to všechny. Práci stejně většinou děláme společně. Vztah našich životů k penězům je dost podobný. Buď jsou, nebo nejsou. Přístup s nárazovými výděly zcela nekompatibilní.

Přitom všichni věnujeme spoustu svého času neziskové filmařině. Každý z nás je v jiném životním bodě, ale všichni již za sebou máme jpar „vyhoření“ a přepracovaných kolapsů. Nikdo z nás toto nechce vzdát a je jasné, že ještě nějakou dobu to neopustí, protože šíření myšlenek, je bulvárně řečeno, primárně to, proč film děláme.

Zde se vrací můj zážitek z natáčení absolventského filmu bez honoráře a jeho řešení by bylo jednoduché. Základní nepodmíněný příjem, tzv. „basic income“. To je „*takový příjem, který stát vyplácí každému plnoprávnému členovi společnosti nebo v ní trvale usazenému jednotlivci, a to i tehdy, pokud nechce vykonávat placenou práci, přičemž se nebere v úvahu, za jde o bohatého či chudého, nebo – jinak řečeno – nezávisle na tom, jaké jsou jeho případné další zdroje příjmu, a bez ohledu na to, s kým žije ve společné domácnosti*“.⁷³

Funguje na Aljašce, Íránu, Brazílii a Macau⁷⁴ a v Evropě se schyluje k nepodmíněnému základnímu příjmu ve Finsku a uvažuje o něm i Nizozemí⁷⁵. Takový systém nezatěžuje rozpočet provozem aparátu vyplácejícím dávky, práce kterou nikdo nechce dělat začíná být finančně nadhodnocena a naopak dochází k možnosti volit si více práci dobrovolnou, nehonorovanou či dokonce se nebát investovat do vlastních projektů.

Zkusme si text, věnovaný důsledkům dobrovolnictví při případném zavedení základního příjmu přečíst jinou optikou. Místo „placená práce“ si představte sousloví „kšeft“ a místo „dobrovolnické práce“ dosadte „film s významem pro autora“ „*Zavedení základního příjmu tedy bude ze zřejmých důvodů znamenat podnět k dalším rozšiřování dobrovolnické práce, který je v současné společnosti beztak čím dál častější*“.

Dobrovolnický práce vzhledem ke svým charakteristikám vyžaduje čas, jehož se nám mnohdy žalostně nedostává. Není možné jednoduše dosazovat a srovnávat placenou práci jaksi „výměnou“ za práci dobrovolnickou, a to právě proto, že placená práce, pokud nemáme k dispozici další zdroje příjmu, je nezbytně nutná k tomu, abychom mohli přežít. Ve chvíli, kdy se tato svazující podmíněnost zavedením základního příjmu uvolní, byť by to mělo být jen částečně, souhrn příležitostí se rozšíří. Mnozí lidé, kteří dnes nevěnují část svého času dobrovolnické práci, i když si to velmi přejí, budou mít o jedno dosažitelnou možnost navíc. Je jistě zbytečné dodávat, k jakým zásadním sociálním změnám by to mohlo vést. Dosah změn musí být nabíledni i těm, jejichž mysl představitivostí zrovna neoplývá.“⁷⁶

Nevěřím, že nás v budoucnu takový systém potká a tak musíme jít praktickou cestou. Tuto logiku by totiž měli pochopit ti, kteří dávají filmařům peníze. Jednorázové vyplacení desetitisícových dávek, v případě dotace od Státního fondu kinematografie částek statisícových, by šlo využít i jiným způsobem. Samozřejmě by šlo stále o prostředky na film. Ale jak s nimi naložit? V žádosti Státnímu fondu kinematografie uvést položku „měsíční plat na vývoj filmu 22 měsíců 15 tisíc“? Proč ne! Studie z letošního roku, která se týkala úrovně současné české kinematografie ukázala, že filmy trpí nedostatkem času. Hlavně v přípravách.⁷⁷ Protiargumentem by mohlo být, že přeci tým zapláceno dostane, ale myslím, že v rámci zkušeností z našich povolání je jasné, že si člověk neoddělí na každý měsíc díl, dokud například scénář nedopíše. Prostě poplatí dluhy, zajde si na dobrou večeři a jede se dál.

Reorganizace výplaty filmařům, kde je placena možnost dělat opravdu pořádně na jedné věci, by byla opravdu velkou změnou k lepšímu. Obávám se, že toto zažívá člověk naposledy v prvním ročníku FAMU, kdy na větší práci není prostoru a tak člověk žije jen a jen ve filmové bublině.

Pokud by se nám nepodařilo hnout ani reorganizací filmařských výplat, budeme muset vymyslet metodu jak to udělat v našem *Filmovém družstvu, verze 2.0*. Výzvou je vymyslet způsob, abychom byli zaměstnaneckým družstvem, které umí svým členům garantovat nepodmíněný základní příjem tedy bez ohledu na to, zdali zrovna na něčem pracují či ne. Základním cílem je mít pokryté sociální a zdravotní pojištění, telefon a k tomu třeba složenku na elektřinu.

Když jsme nad touto variantou přemýšleli, původní idea byla povinnost pro členy první rok ze všech svých zaměstnání odvádět 5–10% do společné kasy (bez ohledu na to, co kdo vydělal) a další rok vstoupit do formy zaměstnaneckého družstva a z těchto poplatků do systému platit. Při ekonomické konzultaci přišly ale problémy. Legislativa by

⁷⁶ RAVENTÓS, Daniel. *Materiální podmínky svobody*. Přeložil Štěpán ZAJAC. Praha: Rubato, 2015. Eseje (Rubato). s. 107

⁷⁷ Širší rozbor lze nalézt v článku Antonína Tesař, Houština české kinematografie, A2 2016/16

78 Minimální mzda. *Finance.cz* [online]. Praha: Finance media a.s., 2016 [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/dane-a-mzda/mzda/vse-o-mzdach/minimalni-mzda/>

tyto peníze brala jako „špinavé“, bez možnosti spárování s účetnictvím, druhý problém se ukázal v nemožnosti koprodukce s Českou televizí, kde existuje pro výkonné profese jen možnost autorských smluv (tedy nemožnost pobírat peníze jako zaměstnanec jiné „firmy“) a nakonec přišel velký vykřičník s částkou minimálního příjmu. I kdybychom se zaměstnávali na poloviční úvazky, potřebujeme opravdu enormní výdělků abychom zvládli zaměstnat alespoň dva lidi. (Pro představu, základní minimální mzda je v roce 2016 6 815,- Kč čistého, družstvo, jakožto zaměstnavatel, by muselo zaplatit se všemi odvody 13 266,- Kč.⁷⁸)

Zde bychom museli nutně chtít změnu dotací na film, kde precedent by se mohl stát do budoucna normou a samotné vydělávání našeho družstva provázat z jinou ekonomickou činností, jak jsem předeslala během inspirace LET systémem. Ale základem je, že všechny tyto věci nejsou houbou za korunami, ale za důstojným životem, kde děláte to co chcete a tím pádem to má smysl i pro vaše okolí.

6. Závěr

V diplomové práci jsem se pokusila najít inspirační zdroje pro založení *Filmového družstva, verze 2.0*. Práce neměla sloužit jen pro účely našeho úzkého kolektivu, ale i pro případné další zájemce o podobnou ideu, která nutně nemusí znamenat vznik družstva.

Ukázalo se, že hledat ve vodách české (potažmo česko–slovenské) družstevní historie informace o filmových družstvech, bylo naivní. Nalezla jsem jen jedno a to jen v rovině ideového určení jediného filmu – Marijky Nevěrnice z roku 1934.

Naopak jsem našla pestrou historii (nejen) kulturního družstevnictví z období první republiky, které často vycházelo ze stejného záměru jako máme my. Dělat společně to co člověk opravdu chce, bez ohledu na finanční situaci jednotlivců, s cílem nenechat se ovlivnit většinovým nastavením společnosti a vlastního oboru.

V současných družstevnických skupinách jsem hledala družstva malá, specifická svým záměrem a ideovým zaměřením. Překvapilo mne kolik energie často stojí takové družstvo provozovat, ale přesto mi to jen dodalo odvahy, protože za takovými projekty stojí lidé, kterým jde o „blaho společnosti“ více než o jejich vlastní zabezpečení. Je mi to sympatické i navzdory tomu, že jsem doufala, že výsledek mých poznatků bude i cestou k jednodušší cestě k tomu dělat co chceme, bez nutnosti stálých ústupků.

Vím, že má práce stojí někde na půl cesty mezi prací z katedry filmové produkce na FAMU a prací z kateder humanitních věd. Ale je to jen důsledek toho, že v současnosti je pozice dokumentaristy, který má zájem dělat své věci velice složitá a stát se producentem vlastních děl vede vždy k velkým kompromisům a inspiraci je třeba brát ze všech koutů.

Zjištění, že mé vlastní zkušenosti, které se netýkají filmu, jsou pro představu reálného filmové subjektu tím, co mi dodalo jistotu, že filmové družstvo může existovat, je jen důkazem, že zde nejde o film, ale o ideu, která je společná všemu a všem.

Z mých poznatků vychází, že česká legislativa družstvům nepřeje a kompromisy bude nutně dělat tak jako tak, ale můžeme je dělat dohromady a s více či méně jasnou vidinou. I kdybychom se zatím měli jmenovat „*spolek Filmové družstvo, verze 2.0*“.

Citovaná literatura:

STOČES, František. Demokratické rozhodování – základ úspěšnosti družstevnictví. In: *Družstevnictví pro 21.století*. Pražská škola alternativ, 2015

JOHANISOVÁ, Naďa. Družstva jako vzpomínka či naděje?. In: *Družstevnictví pro 21.století*. Pražská škola alternativ, 2015
GUTH, Jiří a Kateřina VOJTÍŠKOVÁ. In: *Družstevnictví v kostce*. Alternativa zdola

FEIERABEND, Ladislav Karel. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Ve Volarech: Stehlík, 2007.

SKOPALOVÁ, Markéta. *ARTĚL: Myšlenka, aktivity a hlavní osobnosti sdružení*. Praha, 2008. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Mgr. Marie Rakušanová, Ph.D.

JANÁK, Pavel. Z počátků naší umělecké výroby. Vzpomínka na první léta Artělu, In: *Tvar*, 1948

BROŽOVÁ, Jarmila. Artěl. Mezník ve vývoji českého užitého umění, in: *Umění a řemesla*, 1967

HOFMAN, Vlastislav. Kam směřuje Artěl?, In: *Jubilejní výstava umělecko–průmyslových prací Artěle* (kat. výst.), Praha 1918

TAUSSIG, Pavel. *Filmové hoře Ivana Olbrachta*. Praha: Československý filmový ústav, 1981.

KLIMEŠ, Ivan – Marijka nevěrnice (1934). Pokus o nezávislý film. = Die untreue Marijka (1934). Versuch zu einem unabhängigen Film. Klimeš, Ivan. In: *Obrazy času. Český a rakouský film 30. let. = Bilder der Zeit. Tschechischer und österreichischer Film der 30er Jahre / Praha : Národní filmový archiv, 2003 s. 160–201. (1934), pokus o nezávislý film, Obrazy času. Český a rakouský film 30. let / Bilder der Zeit – tschechischer und österreichischer Film der 30er Jahre, NFA, 2003.*

NEZVAL, Vítězslav. *Z mého života*. 1. Praha: Československý spisovatel, 1965.

OLBRACHT, Ivan, Vladislav VANČURA a Karel NOVÝ. *Marijka nevěrnice*. Praha: Odeon, 1982.

RAVENTÓS, Daniel. *Materiální podmínky svobody*. Přeložil Štěpán ZAJAC. Praha: Rubato, 2015. Eseje (Rubato).

Citovaná periodika:

UHNÁK, Tomáš. Neomezujme se jen na byznys: rozhovor s předsedou českého družstva COOP Zdeňkem Juračkou. *A2*. 2015(2). Dostupné také z: <http://www.advojka.cz/archiv/2015/2/neomezujme-se-jen-na-byznys>

VÁVROVÁ, Vladimíra. Historie družstva Družstevní práce. *Czech Cooperator*. 2006(1)

JOHANISOVÁ, Naďa. Kulturní družstva. *Kulturní noviny*. 2009, listopad/prosinec
Film. 1934, (3).

PAULÍK, Jaroslav Jan. Vančura & Cop. Neboli Film na svobodě: z rozhovoru s Vančurou, Plachtou a Blažkem. *Rozpravy Aventina*. 1934, IX(1)

Použité internetové zdroje:

RYCHLÍKOVÁ, Apolena. *Katedra dokumentární tvorby* [online]. In: . [cit. 2016-08-23]. Dostupné z: <http://kdt.famu.cz/author/apolena-rychlikova/>
COOP – International co-operative alliance [online]. In: . [cit. 2016-08-23]. Dostupné z: <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles>

HOVORKA, Jiří. Zpřísnění pro kempeličky. Vysoký úrok bez rizika brzy skončí. *Aktuálně.cz* [online]. [cit. 2016-08-23]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/finance/zprisneni-pro-kampelicky-vysoky-urok-bez-rizika-brzy-skonci/r~ab17d4b8deae11e4a66e0025900fea04/?redirected=1473588014>

Konference Alternativy zdola: Družstva přinášejí inspiraci a mají výsledky [online]. 2015 [cit. 2016-08-23]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?list=UU9_9XaeYPtTFpvdDL2HqYVg&v=OqIxfu3V1O4

MRÁČKOVÁ, Markéta a Barbora ŠIMONOVÁ. Družstevní hnutí aneb kam přijde zisk z mých peněz? In: *Cosa.cz* [online]. [cit. 2016-08-23]. Dostupné z: <http://cosa.cz/wp-content/uploads/2015/09/Druzstevni-hnuti-mrackova-simonova-2015.pdf>

Rochdalské družstvo poctivých pionýrů. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001– [cit. 2016-08-23]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Rochdalsk%C3%A9_dru%C5%BEstvo_poctiv%C3%BDch_pion%C3%BDr%C5%AF

Kulturní noviny [online]. [cit. 2016-08-24]. Dostupné z: <http://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydavatelске-a-medialni-druzstvo/druzstvo>

ŠIMEK, Robert. Pan Kampelička. *EURO* [online]. 2011 [cit. 2016-08-24]. Dostupné z: <http://www.euro.cz/byznys/frantisek-cyril-kampelik-pan-kampelicka-863249>

JOHANISOVÁ, Naďa a Markéta VINKELHOFEROVÁ. Solidarita a zisk. *A2larm* [online]. 2015, (7. 2. 2015), 1 [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: <http://a2larm.cz/2015/02/solidarita-a-zisk/>

Artěl: Umění pro všední den 1908-1935 [online]. [cit. 2016-08-24]. Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/artel>

Autonapůl [online]. Brno [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: <http://www.autonapul.org>

Vojtěch. BYZNYS ŽIJE:: Když auto potřebujete, ale nechcete. Sdílení začíná vydělávat. In: *Lidovky.cz* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: http://byznys.lidovky.cz/kdyz-auto-potrebujete-ale-nehcete-sdileni-zacina-vydelavat-pl7-/doprava.aspx?c=A151222_104428_ln-doprava_pave&galerie

KOTÁB, Jiří. Družstvo fanoušků: nový typ družstva v prostředí České republiky. In: *Politická ekonomie* [online]. Praha, 2010 [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: <https://www.vse.cz/polek/download.php?jnl=eam&pdf=88.pdf>

PLOCEK, Jiří. Kulturní noviny pětileté (1. část). *Kulturní noviny* [online]. 2014, 2014(44), 1 [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: <http://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydavatelске-a-medialni-druzstvo/archiv/online/2014/545785734ffd4/kulturni-noviny-petilete-1-cast>

PLOCEK, Jiří. Kulturní noviny pětileté (2. část). *Kulturní noviny* [online]. 2014, 2014(45), 1 [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: [http://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydavatelске-a-medialni-druzstvo/archiv/online/2014/545d152a12a1f/kulturni-noviny-petilete-\(2.-cast\)](http://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydavatelске-a-medialni-druzstvo/archiv/online/2014/545d152a12a1f/kulturni-noviny-petilete-(2.-cast))

REICHOVÁ, Tereza, *DOK revue*, [online]. 26.03.2015 [cit. 2015-03-26]. Dostupné z: <http://www.dokrevue.cz/blog/druzstvo-neni-sproste-slovo>

REICHOVÁ, Tereza, *DOK revue*, [online]. 26.03.2015 [cit. 2015-03-26]. Dostupné z: <http://www.dokrevue.cz/blog/kancly-nebo-kliniku-aneb-zapis-od-spolecneho-stolu>

Minimální mzda. *Finance.cz* [online]. Praha: Finance media a.s., 2016 [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/dane-a-mzda/mzda/vse-o-mzdach/minimalni-mzda/>

Citované filmy:

Do vlastních rukou [dokumentární film]. Režie Tereza REICHOVÁ, Česko, 2008. V digitalizované podobě dostupný prostřednictvím VOD platformy Dafilms z: <http://dafilms.com/film/7192-do-vlastnich-rukou/>

Do vlastních rukou [dokumentární film]. Režie Tereza REICHOVÁ, pořad *Náš Venkov*, Česká televize, Česko, 2012. V digitalizované podobě dostupný prostřednictvím ivysilani.cz: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1097944695-nas-venkov/314294340070007-a-kdo-je-tady-flakac/>

Citované rozhlasové pořady:

Přes čáru: Nedělat věci pro peníze, ale pro lidi. *Radio Wave* [online]. Český rozhlas [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiowave/prescaru/_zprava/pres-caru-nedelat-veci-pro-penize-ale-pro-lidi--1647087

Společnost On air: Chybí vám komunitní klubovna? Založte družstevní kavárnu. *Radio wave* [online]. Český rozhlas, 2014 [cit. 2016-08-26]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiowave/spolecnost/_zprava/chybi-vam-komunitni-klubovna-zalozte-druzstevni-kavarnu--1431833

